

Tác Giả và Tác Phẩm

Trần Dần (III)

Nhóm Nhân Văn-Giai Phẩm

Mục Lục

Ấn bản Nhân Văn Giai Phẩm cuối - Alex-Thái Đ. Võ - 2

Phụ đính :

Biên niên vụ việc Nhân văn/Giai phẩm – Thái Kế Toại (*) - 10

(*) Tác giả là đại tá công an, công tác tại A25, chuyên theo dõi văn nghệ sĩ và văn hoá

(Tim bài đọc: ở “Keyboard”, nhấn nút “F5”, đánh số trang, rồi “Enter”)

Sách Tết Đình Dậu 1957: Ấn bản Nhân Văn Giai Phẩm cuối Alex-Thái Đ. Võ

Cuối tháng 12 âm lịch năm Bính Thân, 1956, nhà xuất bản Minh Đức cho xuất bản một tác phẩm với tựa Sách Tết 1957, đánh dấu sự cố gắng cuối cùng của phong trào Nhân Văn-Giai Phẩm.

Đến nay đã là một chu kỳ 60 năm. Hầu như không mấy người còn biết đến tác phẩm này và ý nghĩa đặc biệt của nó đối với phong trào Nhân Văn-Giai Phẩm. Với một bìa in màu bức tranh các thiếu nữ đi chợ Tết, tập sách gồm 28 trang ruột ở khổ 27x39cm có thể được xem là ấn phẩm cuối cùng của nhóm Nhân Văn-Giai Phẩm.

Nhân Văn-Giai Phẩm là một chủ đề lớn, một sự kiện lịch sử quan trọng cần nghiên cứu và phân tích sâu nên khó lòng có thể bàn hết trong không gian hạn hẹp này. Nhưng để hiểu thêm về sự hình thành của tập Sách Tết 1957 và mối liên quan của nó đối với phong trào Nhân Văn-Giai Phẩm, bài viết này xin giới thiệu sơ lược đôi nét về bối cảnh lịch sử và liệt kê một số thông tin cơ bản về các tác phẩm đã tạo nên phong trào Nhân Văn-Giai Phẩm.

Nhân Văn-Giai Phẩm là phong trào đòi hỏi thi hành tự do dân chủ được khởi xướng bởi một số văn nghệ sĩ và trí thức sống ở miền Bắc dưới chính quyền Việt Nam Dân Chủ Cộng Hòa. Mầm mống đưa đến phong trào này bắt đầu ở những năm 1954-1955, từ sự bất mãn của một số văn nghệ sĩ trong quân đội đối với lề lối kiểm soát khắt khe trong văn nghệ nhằm mục đích phục vụ quân đội và các chính sách của chính quyền dưới sự lãnh đạo của Đảng Lao Động Việt Nam. Tuy nhiên, năm quan trọng nhất đánh dấu phong trào này là năm 1956.

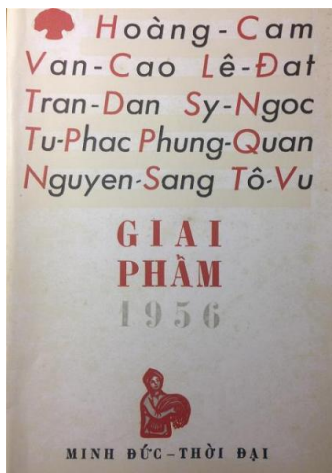
1956 là một năm đầy hỗn loạn trong thế giới cộng sản. Khởi đầu với bài diễn văn gây chấn động của nhà lãnh đạo Xô Viết, Nikita Khrushchev, đã phá Stalin và tệt nạn sùng bái cá nhân. Kế đến là chiến dịch "Trăm hoa đua nở, trăm nhà đua tiếng" của Mao Trạch Đông, theo đó là cuộc biểu tình vào tháng 6 ở Poznań, Ba Lan (Poland), và cuộc nổi dậy chống chính phủ ở Hungary vào cuối tháng 10. Tại Việt Nam, chương trình cải cách ruộng đất đã đến hồi kết thúc, chính phủ Việt Nam Dân Chủ Cộng Hòa thừa nhận có sai lầm trong thi hành cải cách ruộng đất và bắt đầu chuyển sang sửa sai. Tuy nhiên, việc thừa nhận sai lầm và thi hành chính sách sửa sai cũng không kim được sự phẫn nộ của dân, đưa đến cuộc nổi dậy ở Quỳnh Lưu, Nghệ An vào tháng 11.

Nhân Văn-Giai Phẩm nổi lên trong bối cảnh nêu trên và phần nào cũng bị ảnh hưởng bởi những thay đổi trong và ngoài nước. Phong trào được biết đến bởi hai tờ báo mang tên Nhân Văn và Giai Phẩm. Nhân Văn được xem là cơ quan ngôn luận của phong trào, là *một tờ báo văn hóa, xã hội, và chính trị*. Giai Phẩm là *một tạp chí văn học nghệ thuật, chú trọng trong việc sáng tác nhằm phản ánh xã hội và thời cuộc*. Tuy tờ Nhân Văn được xếp đầu trong tên gọi của phong trào, nhưng tạp chí Giai Phẩm mới chính thức là tác phẩm được ra mắt đầu tiên và gây nên những tranh cãi trong dư luận từ đầu năm 1956.

Với tựa Giai Phẩm Mùa Xuân, tập Giai Phẩm đầu tiên được in bởi nhà in Xuân Thu và xuất bản bởi Minh Đức-Thời Đại tại Hà Nội vào ngày 5 tháng 2, 1956 (tức 24 tháng 12, 1956 âm lịch), một tuần trước Tết Nguyên Đán (12 tháng 2, 1956 dương lịch). Ở khổ 16x24cm, tập Giai Phẩm Mùa Xuân có tổng cộng 48 trang ruột và được bán với giá 1,000 đồng một bản. Số văn nghệ sĩ góp phần trong tập này gồm có *Văn Cao, Hoàng Cẩm, Lệ Đạt, Nguyễn Sáng, Phùng Quán, Trần Dần, Sỹ Ngọc, Tử Phác, và Tô Vũ*. Tập Giai Phẩm đầu có 9 bài thơ, 2 bản nhạc, và 2 truyện ngắn, và được biết nhất với bài *“Nhất định thắng”* của *Trần Dần*. Tập Giai Phẩm mở đầu cho phong trào Nhân Văn-Giai Phẩm với lời nói đầu như sau: “Trong dịp đầu xuân 1956 chúng tôi vui mừng giới thiệu giai phẩm này với bạn đọc. Đây là những tác phẩm nho nhỏ về văn, thơ, nhạc, họa, nội dung nhằm góp vào cuộc đấu tranh vì hòa bình, thống nhất hiện nay, đồng thời cũng cho chúng ta thấy những tìm tòi mới trong sáng tạo văn nghệ.”.

Tuy xuất bản vào dịp Tết nhưng nội dung của Giai Phẩm Mùa Xuân lại là *một nghịch lý với lời lẽ tạo nên hình ảnh về một miền Bắc buồn bã ảm đạm thay vì sự hưng khởi của niềm vui đầu năm*. Đây có lẽ là mục đích của việc xuất bản tập Giai Phẩm này ngay trong dịp Tết, vì để đạt mục đích phổ biến rộng qua việc đọc giả sẽ mua tặng, đọc và thảo luận trong những ngày viếng thăm gia đình, người thân và bạn bè. Cái âm điệu ảm đạm tối tăm là để gây sốc và kích động ý thức và lương tâm của người đọc trở lại với thực tế khó chịu ở Bắc Việt vào thời đó. Có thể cũng chính vì những yếu tố trên nên *chỉ vài ngày sau Tết thì tập Giai Phẩm Mùa Xuân bị tịch thu*, không cho tiếp tục phổ biến. Sự kiện này đánh dấu khởi đầu của việc gây đàn áp đối những người khởi xướng tập Giai Phẩm. Diễn hình là việc Trần Dần bị kết tội chống phá cách mạng và bị giam 3 tháng tại nhà tù Hỏa Lò. Sự đàn áp kéo dài mãi đến cuối tháng 8, 1956. Câu hỏi thú vị ở đây là vì sao chính quyền quyết định đàn áp và cấm nhóm khởi xướng tập Giai Phẩm xuất bản trong thời gian từ tháng 2 đến tháng 8, 1956?

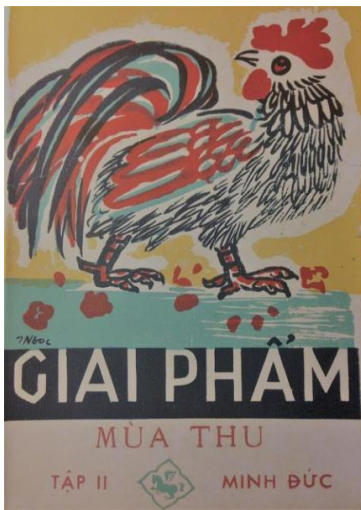

Lý do quan trọng nhất là hiệu ứng gợn sóng tạo nên bởi *bài diễn văn mật của Khrushchev* tại đại hội đảng lần thứ 20 của Đảng Cộng Sản Liên Xô, ngày 25 tháng 2, 1956. Bài diễn văn đã phá tệt nạn sùng bái cá nhân và kêu gọi nới lỏng tự do trực tiếp tạo thành mối lo sợ cho giới lãnh đạo của đảng và chính quyền Hà Nội, đặc biệt đối với hình tượng Hồ Chí Minh. Phản ứng tự nhiên của giới lãnh đạo là cấm các tác phẩm có nội dung như trong *Giai Phẩm Mùa Xuân* cũng như kiểm soát các thông tin về những sự việc liên quan đến bài diễn văn của Khrushchev. Hai lý do khác có tác động đến những quyết định của chính quyền miền Bắc là việc kết thúc chiến dịch cải cách ruộng đất và việc chuẩn bị cho cuộc tổng tuyển cử vào ngày 20 tháng 7, 1956, như ấn định trong điều lệ của Hiệp Định Geneve. Vì lo ngại và không biết nên phải làm thế nào với đường hướng mới từ Moscow, cũng như không muốn những thông tin xấu về tình hình ở miền Bắc được loan truyền làm ảnh hưởng đến cuộc tổng tuyển cử, lãnh đạo chính quyền đã tiếp tục kiểm chế và kiểm soát trong khi họ đợi những phản ứng thiết thực từ Liên Xô và Cộng Hòa Nhân Dân Trung Hoa (Trung Quốc). *Giai Phẩm Mùa Xuân* bị vùi dập trong sự chờ đợi này.

Tháng 4, Liên Xô phái Anastas Mikoyan, một trong những nhân vật chủ chốt trong việc đã phá Stalin, sang Trung Quốc và Việt Nam để giới thiệu đường lối mới của Liên Xô. Tháng 5 tình hình bắt đầu thay đổi theo hướng có lợi hơn cho giới trí thức khi *Mao Trạch Đông* đọc *bài diễn văn hô hào chiến dịch "Trăm hoa đua nở, Trăm nhà đua tiếng"* nhằm phần nào đáp ứng đường lối từ Moscow, nhưng quan trọng hơn là để đạt được hai nhiệm vụ. Thứ nhất là để khôi phục Đảng Cộng Sản Trung Hoa bằng cách tập trung chú trọng và khuyến khích giới trí thức khoa học để cải thiện các điều kiện công nghệ và kinh tế của Trung Quốc. Thứ nhì là để phân biệt và loại bỏ những nhân vật bất đồng quan điểm với mình ra khỏi đảng. Bài nói chuyện của Mao không được đăng tải nhưng được Lục Định Nhất, bộ trưởng tuyên truyền Trung Quốc, phân tích trong một bài diễn văn được loan truyền trên tờ Nhân Dân Nhật Báo ra ngày 13 tháng 6, 1956. Qua đó giới trí thức miền Bắc tìm đọc bài diễn văn của Lục Định Nhất và bắt đầu cổ vũ phong trào "Trăm hoa đua nở, trăm nhà đua tiếng." Diễn hình là việc giáo sư Trần Đức Thảo— người sau này góp phần khá quan trọng trong phong trào Nhân Văn-Giai Phẩm với loạt bài đã kích sự lạm quyền của đảng và kêu gọi mở rộng dân chủ—nhờ người dịch bài phát biểu của Lục Định Nhất để in trong tạp chí của Đại Học Hà Nội. Hoặc việc Trương Tửu trích lời của Lục Định Nhất trong bài "Văn Nghệ và Chính Trị" đăng trong *Giai Phẩm Mùa Thu*, tập III, in vào cuối tháng 10, 1956.

Chính quyền Hà Nội cũng từ đó *nới lỏng kiểm chế và tạo điều kiện cho việc xuất bản*. Nhóm khởi xướng tập *Giai Phẩm* và nhà xuất bản Minh Đức tái xuất hiện với *Giai Phẩm Mùa Thu*,

tập I, vào ngày 29 tháng 8, 1956, 6 tháng sau khi tập Giai Phẩm Mùa Xuân bị tịch thu và cấm lưu hành. Cũng giữ nguyên khổ 16x24cm, tập này có tổng cộng 64 trang và bán với giá 1,500 đồng một tập. Số văn nghệ sĩ đóng góp bài viết gồm có *Nguyễn Bính*, Hoàng Cầm, Trần Duy, *Quang Dũng*, Phan Khôi, *Hữu Loan*, Trần Lê Văn, Phác Văn, Huy Phương, Lê Đại Thanh, và Hoàng Yến. Họa sĩ Sỹ Ngọc phát họa bức vẽ của hình bìa. Nổi trội nhất là bài “Phê Bình Lãnh Đạo Văn Nghệ” của Phan Khôi. Khác với tập đầu, Giai Phẩm Mùa Thu có một khung riêng thông báo rằng tập Giai Phẩm Mùa Thu sẽ ra thành nhiều tập và liệt kê tên những văn nghệ sĩ và trí thức sẽ góp phần. Danh sách gồm có Đào Duy Anh, Tạ Thúc Bình, Hoàng Cầm, Trần Công, Quang Dũng, Trần Duy, Việt Dung, Hoàng Đạo, Thu Hà, Phan Khôi, Nguyễn Viết Lãm, Hữu Loan, Hồng Lực, Hoàng Tố Nguyên, Chu Ngọc, Sỹ Ngọc, Nguyễn Tư Nghiêm, Huy Phương, Bùi Xuân Phái, Nguyễn Sáng, Trương Tửu, Nguyễn Văn Tý, Lê Đại Thanh, Trần Lê Văn, Phác Văn, Tô Vũ, Phan Vũ, Hoàng Yến, và một số nhà văn mới.

Sau tập I Giai Phẩm Mùa Thu, ngày 30 tháng 9, 1956, Minh Đức xuất bản Giai Phẩm Mùa Thu, tập II, gồm có 72 trang ruột và sự góp phần của Hoàng Cầm, Trần Duy, Trần Công, Trần Duy, Quang Dũng, Hoàng Huế, Phan Khôi, Hồng Lực, Hữu Loan, Sỹ Ngọc, *Bùi Xuân Phái*, *Phùng Quán*, Trương Tửu, Lê Đại Thanh, Tô Vũ, and Trần Lê Văn. Hình bìa do Sỹ Ngọc trình bày. Số bài tiêu biểu trong tập này là bài “Bệnh Sùng Bái Cá Nhân Trong Giới Lãnh Đạo Văn Nghệ” của Trương Tửu và bài “Ông Bình Vôi” của Phan Khôi. Tập này cũng có một thông báo ghi thêm tên của một số người sẽ đóng góp bài. Danh sách gồm có Nguyễn Bính, Trần Dần, Nguyễn Hữu Đang, Hoàng Huế, Trúc Lâm, Lương Xuân Nhị, Tử Phác, Phùng Quán, Trần Đức Thảo, Nguyễn Mạnh Tường, Hoàng Thao, Quế Lâm.

Đáng chú ý là vào ngày 8 tháng 10, 1956, nhóm Nhân Văn-Giai Phẩm và nhà xuất bản Minh Đức tái xuất bản tập Giai Phẩm Mùa Xuân, tập Giai Phẩm ra mắt đầu tiên bị tịch thu vào đầu năm 1956.

Sự khác biệt lớn giữa tập đầu và tập tái bản là việc nhà xuất bản đã thay đổi trọn vẹn lời nói đầu của tập xuất bản vào tháng 2 và thay thế nó với đoạn văn sau: “Tập ‘Giai Phẩm Mùa Xuân’ xuất bản đầu năm nay không kịp đến tay bạn đọc—Từ đó đến nay, những sự kiện về phong trào tự do tư tưởng, tư do sáng tác đã dồn dập xảy ra chung quanh tập sách đó. Theo ý chúng tôi, vấn đề chính cần thảo luận hiện nay là vấn đề tự do sáng tác, trong đó có những câu hỏi cần nêu lên: Quyền hạn người làm văn nghệ được biểu hiện thực tế đến mức độ nào? Người làm văn nghệ cần trung thành với thực tế như thế nào? Trách nhiệm của người

làm văn nghệ trước Đảng, trước nhân dân thế nào? Văn nghệ phục vụ chính trị ra sao? Chúng tôi tin chắc rằng rồi đây, các bạn văn nghệ sĩ và những người quan tâm nghiên cứu các vấn đề của văn học nghệ thuật sẽ thảo luận để thống nhất với nhau về đường lối, đồng thời sẽ nảy ra nhiều quan niệm, nhiều phương pháp sáng tác khác nhau, đẩy mạnh phong trào trăm hoa đua nở. Vì lẽ đó, chúng tôi cho in lại tập sáng tác này, để các bạn đọc cùng nghiên cứu góp phần xây dựng cho phong trào.”

Đây là một thay đổi lớn so với lời nói đầu của ấn bản đầu, đánh dấu sự thay đổi về thái độ của nhóm Nhân Văn-Giai Phẩm đối với việc đòi hỏi tự do trong sáng tác. Không còn mịt mờ che giấu, nhóm nêu rõ những vấn đề cần thảo luận và cần giải quyết. Họ dựa vào cái đà của phong trào nói lỏng tự do khởi đầu từ Liên Xô để gây ảnh hưởng và định hướng quan điểm của công chúng về những vấn đề họ đưa ra, với hy vọng những yêu cầu và lo ngại về tự do dân chủ sẽ được giới lãnh đạo chính quyền quan tâm và đáp lại.

Ngày 30 tháng 10, 1956, Minh Đức xuất bản Giai Phẩm Mùa Thu, tập III. Với tổng cộng 68 trang, tập III được in thành 3,200 bản được và bán với giá 1,500 đồng một bản. Số người góp phần trong tập này gồm có Đào Duy Anh, Bùi Quang Đoài, Mai Hạnh, Phan Khôi, Chu Ngọc, Phùng Quán, Trương Tửu, và Nguyễn Mạnh Tường. Hình bìa cũng vẫn do Sỹ Ngọc thiết kế. Khác với các tập trước, số thông báo trong tập này lên đến 3. Thông báo thứ nhất giới thiệu Giai Phẩm Mùa Thu số IV với những sự góp phần từ Hoàng Cầm, Trần Công, Trần Duy, Nguyễn Đậu, Nguyễn Hữu Đang, Hữu Loan, Sỹ Ngọc, Tử Phác, Trần Đức Thảo, Trương Tửu, Trần Lê Văn. Thông báo thứ nhì mời độc giả đón đọc tác phẩm Đất Mới, tập I: Chuyện Sinh Viên. Thông báo thứ ba mời người đọc đón đọc tác phẩm Tự do Diễn đàn: Nghị luận – Sáng tác – Phê bình, tập I.

Tuy nhiên, thay vì xuất bản tập IV trong loạt Giai Phẩm Mùa Thu như đã dự định, Minh Đức đã đổi tên và cho ra tập Giai Phẩm Mùa Đông, tập I vào ngày 28 tháng 11, 1956. Tập này gồm có 72 trang ruột, được in tổng cộng 3,100 số và cũng bán với giá 1,500 đồng. Số người góp phần gồm có Hoàng Cầm, Trần Duy, Trần Công, Trần Duy, Quang Dũng, Hoàng Huế, Phan Khôi, Hồng Lực, Hữu Loan, Sỹ Ngọc, Bùi Xuân Phái, Phùng Quán, Trương Tửu, Lê Đại Thanh, Tô Vũ, và Trần Lê Văn. Những bài nổi bật đề cập thẳng về vấn đề tự do là bài “Tự do tư tưởng của văn nghệ sĩ và sự lãnh đạo của Đảng CS Bôn-Sê-Vích” của Trương Tửu và bài “Nội dung xã hội và hình thức tự do” của Trần Đức Thảo. Ngoài ra, tập Mùa Đông còn đăng hai khung quảng cáo *tiểu thuyết Võ Đê của nhà văn Vũ Trọng Phụng*. Giai Phẩm Mùa Đông, tập I là tập cuối với tựa là Giai Phẩm. Tổng cộng Giai Phẩm ra mắt 5 tập cộng với một tập tái bản.

Trong khi Giai Phẩm ra mắt tập đầu vào đầu năm 1956 thì mãi đến ngày 20 tháng 9, 1956 số thứ nhất của báo Nhân Văn mới xuất bản. Nhân Văn được Nguyễn Hữu Đang khởi xướng với Phan Khôi nắm vai trò chủ nhiệm và Trần Duy làm thư ký tòa soạn. Mỗi tờ Nhân Văn gồm tổng cộng 6 trang, in theo khổ 38x55cm và bán với giá 300 đồng một tờ. Số đầu của Nhân Văn được xuất bản với tổng số 2,000 bản. Số 2 xuất bản vào ngày 30 tháng 9 với 6,000 bản, số 3 xuất bản vào ngày 15 tháng 10 với 7,000 bản, số 4 xuất bản ngày 5 tháng 11 với 12,000 bản, và số 5 xuất bản ngày 20 tháng 11 với khoảng 20,000 bản.

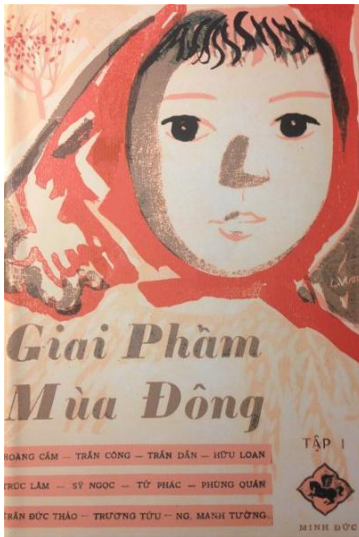

Tuy xuất bản dưới dạng một tờ báo nhưng mục tiêu chính của Nhân Văn không phải để đưa tin. Ngược lại những bài viết trong Nhân Văn thường là những tiểu luận, những câu chuyện, những bài thơ, và những bài phỏng vấn với nội dung phê bình đường lối của đảng và chính quyền, đặc biệt về khía cạnh tự do dân chủ. Các tiêu đề điển hình trong các số Nhân Văn gồm có: “Chúng tôi phỏng vấn [luật sư Nguyễn Mạnh Tường và nhà sử học Đào Duy Anh] về vấn đề mở rộng tự do và dân chủ,” “Tiến tới xét lại một vụ án văn học: con người Trần Dần,” “Chống bè phái trong văn nghệ,” “Phán đấu cho trăm hoa đua nở,” “Nỗ lực phát triển tự do dân chủ,” “Thành thật đấu tranh cho tự do dân chủ,” “Con ngựa già của chúa Trịnh,” “Bài học Ba-Lan và Hung-Ga-Ri,” “Hiến pháp Việt Nam 1946 và hiến pháp Trung Hoa bảo đảm tự do dân chủ thế nào,” “Không có lý gì mà không tán thành trăm hoa đua nở”.

Ngoài năm số đầu trong thời gian hai tháng từ giữa tháng 9 đến giữa tháng 11, *Nhân Văn* cũng có chuẩn bị xuất bản số thứ 6, nhưng trước khi số này được in và phát hành thì đã bị đình bản và hủy. Kể từ đó Nhân Văn và Giai Phẩm trong phong trào Nhân Văn-Giai Phẩm đều được xem như đã bị đóng cửa hẳn và cấm xuất bản. Có vài lý do ảnh hưởng quyết định đình bản hai tác phẩm này. Thứ nhất là thông tin được loan truyền về các cuộc nổi dậy ở Ba Lan vào mùa hè và ở Hungary vào đầu tháng 11, 1956 làm cho giới lãnh đạo chính quyền ở Hà Nội trở nên lo ngại về khả năng của những sự việc tương tự có thể xảy ra tại Việt Nam. Mỗi lo ngại này trở nên nghiêm trọng hơn khi những sai trái và đàn áp trong cải cách ruộng đất đã đưa đến tình trạng đồng bào ở huyện Quỳnh Lưu, tỉnh Nghệ An, phải nổi dậy biểu tình chống chính quyền trong những ngày từ 11-14 tháng 11, 1956.

Hai sự kiện này đã trở nên mối lo ngại lớn nhất của chính quyền Hà Nội lúc bấy giờ. Vì lẽ đó nên việc đảng và chính quyền cần phải làm nhất để kìm hãm những sự việc tương tự có thể xảy ra là kiểm soát và cấm hết tất cả những thông tin và tác phẩm mang tính cách phê phán và chỉ trích chính quyền. Trong bối cảnh chính trị đó thì không thể nào Nhân Văn và Giai Phẩm được phép tiếp tục xuất bản. Đặc biệt là với Nhân Văn, vì khác với tạp chí Giai Phẩm, Nhân Văn có số lượng người đọc lớn hơn và vì vậy nên có tầm ảnh hưởng rộng hơn so với các tạp chí Giai Phẩm. Ngoài ra, Nhân Văn đã va chạm trực tiếp đến sự lo ngại của chính quyền Hà Nội trong giai đoạn nhạy cảm này khi cho đăng một bài vào ngày 20 tháng 11 về những bài học có thể rút ra từ những cuộc nổi dậy ở Ba Lan và Hungary. Lý do Nhân Văn số 6 bị cấm trước khi được in và ra mắt độc giả có thể vì một thông báo nhỏ ở Nhân Văn số 5, khi hứa “sẽ đăng nhiều tài liệu quan trọng về Ba Lan” trong Nhân Văn số 6.

Trong bối cảnh rối bời cuối năm 1956 thì không thể nào chính quyền Hà Nội có thể cho Nhân Văn và Giai Phẩm tiếp tục tồn tại và lưu hành. Hậu quả trực tiếp là việc đình bản và cấm, nhưng kể từ đó thì đa số các nhân sự liên quan đến Nhân Văn-Giai Phẩm đều bị truy nã, quấy nhiễu, và giam cầm. Nhưng có phải Giai Phẩm Mùa Đông và Nhân Văn số 5 là hai tác phẩm cuối cùng được nhóm Nhân Văn-Giai Phẩm trực tiếp xuất bản? Thông báo trong Nhân Văn số 5 và nhiều sử liệu cho biết là Nhân Văn số 6 đã được chuẩn bị xuất bản nhưng bị cấm hoàn toàn. Vậy còn Giai Phẩm thì thế nào sau tập Giai Phẩm Mùa Đông và điều gì xảy ra đối với tờ Nhân Văn?

Đọc kỹ Giai Phẩm Mùa Đông, xuất bản ngày 28 tháng 11, tập cuối cùng lấy tên Giai Phẩm, sẽ thấy ở trang 21 có một thông báo đầy thú vị. Thông báo với giọng chữ: “Đón đọc: Giai Phẩm Mùa Xuân 1957, phụ bản thiếu nữ đi sắm Tết của Lương Xuân Nhị, tranh bìa Tết của Sỹ Ngọc, Minh Đức Xuất Bản.” Thông tin này cho thấy trường hợp giống tờ Nhân Văn số 6, nhóm Nhân Văn-Giai Phẩm đã có chuẩn bị một tập cho dịp xuân Đinh Dậu, 1957. Nhưng có lẽ sau vụ đình bản tờ Nhân Văn thì tập Giai Phẩm Mùa Xuân 1957 cũng bị ảnh hưởng tương tự và vì vậy cho đến nay không nhiều người nhắc đến và cũng không có sử liệu nào cho thấy có một tập gọi “Giai Phẩm Mùa Xuân 1957”.

Tuy nhiên điều đó không có nghĩa nhóm Nhân Văn-Giai Phẩm đã lập tức ngưng hoạt động ngay sau lệnh cấm xuất bản. *Tìm mò sử liệu ở Thư Viện Quốc Gia và Trung Tâm Lưu Trữ tại Hà Nội cho thấy vào khoảng tháng 1 năm 1957, Minh Đức có xuất bản một đặc san Tết với tựa đề Sách Tết 1957.* Vậy Sách Tết 1957 có liên quan gì với nhóm Nhân Văn-Giai Phẩm, và đặc biệt với tạp chí Giai Phẩm? Trong mục lục tìm sách ở Thư Viện Quốc Gia, năm 2008, tập Sách Tết 1957 được xếp cùng một ký hiệu (J 696) với báo Nhân Văn. Điều này cho thấy rằng trong hiểu biết của người làm thư viện đương thời, Sách Tết 1957 là một tập của báo Nhân Văn hoặc ít nhất là một tập có liên quan và cần phải được phân loại cùng với báo Nhân Văn, tức nhóm Nhân Văn-Giai Phẩm. Rất khó có thể đoán được đây có phải tập Giai Phẩm Mùa Xuân 1957 được chuyển đổi tựa sang thành Sách Tết để tránh bị cấm sau sự cố đình bản hoặc là một tập sách Tết mà nhóm Nhân Văn-Giai Phẩm đã chuẩn bị cho báo Nhân Văn. Tuy nhiên, với những gì được biết thì Nhân Văn chỉ mới dự định xuất bản Nhân Văn số 6 chứ chưa đề cập đến đề tài Tết. Ngược lại Giai Phẩm Mùa Đông đã giới thiệu với độc giả về Giai Phẩm Mùa Xuân 1957 như là một tập đặc san Tết khi thông báo chủ đề tranh bìa và phụ bản là Tết và thiếu nữ đi sắm Tết.

Xem kỹ tập Sách Tết 1957 thì tranh bìa là một bức tranh rực rỡ sắc màu của Tết với các cô thiếu nữ ăn diện đi sắm Tết, rất giống tiêu đề “thiếu nữ đi sắm Tết” được thông báo ở tập Giai Phẩm Mùa Đông. Xem các bài vở và cách thiết kế hình và chữ trong tập Sách Tết 1957 cho thấy nhiều điểm tương đồng với những tập Giai Phẩm hơn là với các số Nhân Văn. Các tác giả góp phần trong đặc san này hầu hết là những người đã từng tham gia trong các tác phẩm Nhân Văn và Giai Phẩm hoặc sau bị liệt kê có dính dáng với nhóm này. Số tác giả gồm có: Quang Dũng, Trần Lê Văn, Huy Phương, Lê Đại Thanh, Hoàng Tích Linh, Tô Vũ, Tử Phác, Thanh Châu, Hữu Loan, Lưu Quang Thuận, Trần Công, Trần Dân, Hồng Lục, Trần Thịnh, Trúc Lâm, Tạ Hữu Thiên, Long Chương, Hoàng Huế, Phan Khôi, Sỹ Ngọc, *Cao Nhị*, *Trần Huyền Trân*, Nguyễn Hữu Đang, Nguyễn Khắc Dực, Nguyễn Sáng, Hoàng Lập Ngôn, Hoàng Cầm, N., và một vài tác giả giấu danh dưới bút hiệu “Bút Mới”.

Trang cuối tập Sách Tết 1957 có một khung nhỏ ghi: “Vì tập sách này số trang có hạn nên còn một số bài và tranh để lại, và sẽ đăng trong: Tập Truyện Đầu Năm, bìa của Dương Bích Liên, phụ bản Nguyễn Tư Nghiêm, phát hành trong tháng giêng Đinh Dậu, Minh Đức Xuất Bản.” Tuy nhiên, Tập Truyện Đầu Năm không được xuất bản như dự định. Đoạn thông báo này cùng với tập Sách Tết 1957 tuy không được biết đến nhiều nhưng là hai thông tin sử liệu rất cần thiết để hiểu thêm về phong trào Nhân Văn-Giai Phẩm. Sự hiện hữu của tập Sách Tết 1957 và dự định sẽ xuất bản thêm nhiều bài trong Tập Truyện Đầu Năm cho thấy tinh thần can trường của nhóm Nhân Văn-Giai Phẩm trước sự đàn áp của chính quyền Hà Nội. Bài viết này không nhằm mục đích lý giải tất cả sự kiện lịch sử tạo nên phong trào và vấn đề Nhân Văn-Giai Phẩm, vì đó là một công trình lớn cần nhiều thời gian và cố gắng. Nhân dịp xuân Đinh Dậu 2017 tác giả mong được chia sẻ một số thông tin và sự kiện chung về tạp chí Giai Phẩm và báo Nhân Văn. Nhưng đặc biệt hơn là để giới thiệu đặc san Sách Tết 1957, được nhóm Nhân Văn-Giai Phẩm xuất bản sau khi chính quyền Hà Nội đình bản và cấm tờ Nhân Văn và tạp chí Giai Phẩm, hầu để ngày xuân người đọc còn nghĩ đến tinh thần quật cường của những văn nghệ sĩ và trí thức góp phần tạo nên phong trào Nhân Văn-Giai Phẩm. Nghĩ đến Nhân Văn-Giai Phẩm là nghĩ đến những người đi trước và cái giá họ phải trả để đòi về cái quyền tự do và dân chủ.

Đinh Dậu 2017
Nguồn: Việt Báo

Phụ đính :

Biên niên vụ việc Nhân văn – Giai phẩm
Thái Kế Toại (*)

(*) Tác giả là đại tá công an, công tác tại A25, chuyên theo dõi văn nghệ sĩ và văn hoá

Trong một xã hội đã kéo dài hơn nửa thế kỷ về sự mê muội dân trí, về sự độc tài về chính trị, sự lừa dối, sự đầu độc để có sự đồng thuận về vụ NVGP và các nhân vật của nó thật khó như đáy bể mò kim... Nhưng trong đêm tối không phải không có những người đã nhìn thấy ánh sáng của chân lý. Sẽ có nhiều người phản đối tôi. Nhưng chẳng lẽ cứ im lặng mãi. Mỗi người chỉ là một góc của thế giới, và người ta bị thôi miên nữa, người ta cả tin. Tôi nghĩ đau khổ nhất của con người là đánh mất lý trí, là không hiểu, không thấy được thế giới thật đang ở bên mình. Họ đã sống và tàn sát đồng loại và tự biện minh bằng một cái mục đích hào huyền vô nhân tính. Vào những năm đầu đổi mới tôi đã viết trong bài thơ *Thế giới đang tồn tại*:

Bi kịch thay cho những dân tộc chỉ tin vào những thần tượng, những tín điều.

Người ta đã trả giá

Một tuổi thanh xuân, một đời người, một thế hệ, một thiên niên kỷ để hiểu ra cái giản đơn giữa bao mê cung rắc rối: Con người.

Cắt thế giới ra từng khúc, từng đoạn ư? Hay để nguyên nó mà trầm tưởng, mà chiêm ngưỡng.

Tôi là một phần không thể chia cắt khỏi thế giới.

Tôi hiểu:

Cần phải đối xử với thế giới như nó đang tồn tại.

Cuộc đời của các nhân vật NVGP cho tôi cảm hứng viết bài thơ *Bông hồng nở sớm*. Bài thơ được in trong Tuyển tập Văn học hiện đại Việt Nam 1945- 1993. NXB VH 1993.

Hai mươi lăm năm qua tôi đã cố gắng hóa thân vào hàng nghìn trang tài liệu, vào hàng trăm con người để hiểu một câu hỏi duy nhất NVGP là cái gì?

Nay tôi thấy cần phải lên tiếng về sự kiện này. Nếu không thì đã quá chậm trễ, là có tội với vong linh những người đã khuất. Cả những người là NVGP. Cả những người đã vui dập NVGP vì cuồng tín ngây thơ hoặc nhờ đàn áp NVGP mà tiến thân. Họ có thể cần nói một lời sám hối với các bạn bè đồng nghiệp oan khuất của mình, những người bị mình sát hại *một cách lương thiện* mà vẫn còn bị ám ảnh bởi *nỗi sợ hãi vô hình*, đã nhắm mắt mà vẫn chưa nói được.

Với chức nghiệp éo le của mình, tôi đã cứu được nhiều người, đã giữ bình yên cho nền VHNT nhiều năm nhưng tôi đã trả giá cuộc đời mình cho những nhà văn đã dám đốt mình lên trước vận mệnh của đất nước, của nhân dân.(42)

Tôi không may mắn ân hận, luyến tiếc về việc đã làm.

Thái Kế Toại

Làng Mọc Tháng Ba năm Canh Dần

1- Biên niên sự kiện

Năm 1953:

- Stalin qua đời ngày 5 – 3 – 1953

- Ngày 17- 6 – 1953 dân chúng biểu tình tại Cộng hòa dân chủ Đức. B. Brecht và J. R. Becher phê phán chính sách văn nghệ chuyên chính của Đảng và nhà nước.

- Trần Dần bị phê bình giảng sai chính sách văn nghệ của Đảng trong khóa đào tạo cán bộ văn công do ông phụ trách.
- Luật Cải cách ruộng đất được ban hành từ tháng 12-1953 nhưng trước đó ĐCSVN đã tổ chức cuộc chỉnh huấn lớn kéo dài sang tới 1954 để đưa khí thế CCRĐ của Trung Quốc vào cán bộ trí thức. Một số nơi đã tiến hành thí điểm. Ở miền Nam Lê Duẩn phản đối chủ trương CCRĐ và đã tiến hành theo cách của mình.

Năm 1954:

- Chiến thắng Điện Biên Phủ.
- Cải cách ruộng đất. Sau đó cán bộ và dân chúng còn bàn luận đến ngày nay về việc xử bán địa chủ đầu tiên ở chiến khu là bà Nguyễn Thị Năm một người có nhiều con tham gia kháng chiến có người là chính ủy trung đoàn, đã hiến 100 lạng vàng cho chính phủ, đã nuôi Hồ Chí Minh, Bộ chính trị và nhiều đơn vị quân đội. Sự kiện này tạo ra ấn tượng kinh hãi về sự bất nhân, lật lọng của Hồ Chí Minh và các cộng sự của ông.
- Cải cách ruộng đất đã xử lí đầu tố, xử bán gần nửa triệu địa chủ, gần trăm ngàn đảng viên, gây điều đứng cho hàng triệu người là con em của những gia đình này. Điều quan trọng là CCRĐ đã tàn phá các quan hệ đạo đức, xã hội truyền thống của làng xóm miền Bắc.
- Hiệp định Giơ ne vơ. Chính phủ Việt Nam Cộng hòa thành lập tại Sài Gòn.
- 700.000 ngàn người miền Bắc di cư vào Nam trong đó có nhiều trí thức văn nghệ sĩ có tên tuổi. Đó là một cuộc lựa chọn-nhận đường, phân hóa có ý nghĩa lịch sử với đội ngũ trí thức, văn nghệ sĩ, còn có ý nghĩa văn học lâu dài. Vũ Khắc Khoan viết các truyện ngắn *Thần Tháp Rùa, Trương Chi, Thiên Thai, Người Đẹp Trong Tranh* với chủ đề về sự phân vân của trí thức Hà Nội đi tìm một căn bản tư tưởng. Tại sao lại cứ bắt tôi phải hoặc là đen hoặc là trắng.
- Tháng 7 Hồ Phong công bố thư ngỏ gửi BCH TƯ ĐCS TQ phê phán *nắm lưỡi dao đâm vào óc các nhà văn cách mạng*.
- 10- 10 Chính phủ kháng chiến tiếp quản Hà Nội
- Trần Dần và Đỗ Nhuận, Hoàng Xuân Tỳ được cử đi Trung Quốc viết lời bình cho phim tài liệu về Điện Biên Phủ. Đến 12- 12 trở về Hà Nội. Có thể không khí yêu cầu cải cách dân chủ ở Trung Quốc đã có ảnh hưởng đến Trần Dần và Đỗ Nhuận.

Năm 1955:

- Tháng 1 Hồ Phong công khai tự phê bình, đến tháng 5 thì bị bắt và bị kết án cải tạo.
- 63 nhà văn Hung Ga Ry lên tiếng phản đối chế độ độc quyền.
- Ngày 4-3-1955 Phòng Văn nghệ quân đội do Trần Dần, Tử Phác cùng Hoàng Cầm Lê Đạt tổ chức Thảo luận phê bình tập thơ Việt Bắc của Tố Hữu.
- 11-3-1955 Báo Văn Nghệ số 65 công bố mở " tự do diễn đàn" thảo luận về tập thơ Việt Bắc. Mở đầu bằng việc đăng bài *Tập thơ " Việt Bắc" có hiện thực không?* Của Hoàng Yến. Tranh luận kéo dài đến tháng 8-1955 với sự căng thẳng của hai nhóm. Nhóm Trần Dần, Lê Đạt, Hoàng Cầm, Hoàng Yến... cho thơ Tố Hữu nghèo vốn sống thực tế, đơn điệu, ủy mị. Nhóm của Nguyễn Đình Thi, Tú Mỡ, Hoài Thanh, Hoàng Trung Thông... ca ngợi thơ Tố Hữu là ngọn cờ đầu của thơ kháng chiến Việt Nam . Tháng 3-1956 tập thơ Việt Bắc vẫn được Giải Nhất Giải thưởng văn học của Hội Văn Nghệ Việt Nam 1954-1955. Cuộc thảo luận này sau được coi như là một cái mốc mở đầu cho phong trào NVGP. Nhóm phản đối thơ Tố Hữu sau trở thành lực lượng chủ chốt của phong trào NVGP, nhóm ủng hộ Tố Hữu trở thành lực lượng nòng cốt đánh NVGP. Còn Tố Hữu thì đã nhân việc NVGP thắng tay với những kẻ đã dám hạ bệ mình.
- Tháng 4 Trần Dần cùng Đỗ Nhuận, Hoàng Tích Linh, Tử Phác, Hoàng Cầm, Trúc Lâm... đệ trình Dự thảo đề nghị cho một chính sách văn hóa lên Tổng cục chính trị *yêu cầu tự do sáng tác, trả quyền lãnh đạo văn nghệ về tay văn nghệ sĩ, thủ tiêu hệ thống chính trị viên trong các đoàn văn công quân đội, sửa đổi chính sách văn nghệ trong quân đội*.
- Bị phê bình Trần Dần viết đơn xin ra khỏi Đảng, xin giải ngũ đồng thời quyết định kết hôn với bà Bùi Thị Khuê gia đình Thiên chúa giáo di cư bắt chấp sự phản đối của quân đội.

- Trần Dần bị giam tại doanh trại từ 13- 6 đến 14- 9 để kiểm thảo, sau đó tham gia cải cách ruộng đất đợt 5 tại Bắc Ninh.
- Ngày 2- 9- 1955 tuần báo *Trăm Hoa* do Nguyễn Mạnh Phác làm Chủ nhiệm ra số I , báo tồn tại đến tháng 5 – 1956. Báo này có đăng 3 bài phê bình tập thơ *Ngôi sao* của Xuân Diệu.
- Mãi đến 20- 9- 1955 Chính phủ mới thành lập Bộ Văn hóa trên cơ sở Bộ Tuyên truyền.
- Năm 1956:
 - Tháng 1 Hoàng Cầm, Lê Đạt chủ trương xuất bản sách dạng tạp chí Giai Phẩm Mùa Xuân với các tác phẩm: *Làm thơ và Mối – Gửi Vũ, Mỗi ngày mỗi lớn- Gửi kế hoạch nhà nước 1956* của Lê Đạt, *Mùa xuân đến rồi đây, Thơ qua đài phát thanh* của Hoàng Cầm, *Anh có nghe thấy không* của Văn Cao, *Nhất định thắng*, *Lão Rông* của Trần Dần, *Thi sĩ và công nhân* của Phùng Quán, *Hoa đào vẫn nở* của Nguyễn Sáng, *Sổ tay* của Sỹ Ngọc và sự cộng tác của Tô Vũ...
 - Ngay lập tức GPMX bị tịch thu.
 - Lê Đạt bị gọi lên Ban Tuyên huấn kiểm điểm.
 - Hội Văn nghệ tổ chức Hội nghị phê bình bài thơ *Nhất định thắng* của Trần Dần với 150 văn nghệ sĩ tham dự. Trần Dần bị kết án là đồ đệ của Hồ Phong, mất lập trường giai cấp, đi ngược lại đường lối văn nghệ của Đảng.
 - Trần Dần và Tử Phác bị giam ba tháng tại Hỏa Lò Hà Nội. Trần Dần dùng dao lam cứa cổ tự tử, được tướng Nguyễn Chí Thanh can thiệp thả hai người.
 - Hoài Thanh viết bài *Vạch trần tính chất phản động trong bài thơ Nhất định thắng của Trần Dần* đăng trên báo Văn Nghệ số 110 ra ngày 7- 3- 1956.
 - Ngày 24- 2- 1956 Đại hội XX ĐCSLX công bố các tội ác của Stalin. Chủ tịch Hội nhà văn Liên Xô Pha đê ép tự sát. Liên Xô phục hồi danh dự cho các văn nghệ sĩ bị kết án và bị giết dưới thời Stalin. Văn nghệ Liên Xô gọi thời kỳ này là *luồng gió ấm*, sinh ra một thế hệ văn nghệ sĩ tài năng xuất sắc như Paxtecnhac, Xônjenitsin, Ép tu senko, Tru khơ rai, Bôn đa suc, Vôn nê xenxky, Rô dext venxky, Aimatôp... với các tác phẩm như *Bác sĩ Jivago, Đàn sếu bay qua, Hai người lính, Người thứ 41, Không thể sống bằng bánh mì, Ngày của binh nhất Ivan...*
 - Dự luận văn nghệ sĩ bất bình về việc trao Giải thưởng văn nghệ 1954- 1955. Một số nhà văn cho là chấm giải theo bè phái, những người trong Ban giám khảo tự chấm giải cho mình, nhiều tác phẩm chưa xứng đáng với giải, trong đó có tác phẩm của Tố Hữu, Xuân Diệu, Hoài Thanh, Nguyễn Huy Tưởng, Trần Kim Trắc, Hồ Khải Đại... Có nhiều tác phẩm có tiếng vang rộng rãi trong kháng chiến không được giải.
 - Vấn đề sai lầm CCRĐ đang được đặt ra, trở thành bức xúc lớn của xã hội, nhất là làm sôi sục bầu không khí ở nông thôn.
 - Ngày 26- 5 Mao Trạch Đông phát động phong trào Trăm hoa đua nở trăm nhà đua tiếng.
 - Ngày 28- 6 các cuộc biểu tình ở Ba Lan.
 - Tại Việt Nam ĐCS ngả theo khuynh hướng nói rộng tự do. Nguyễn Hữu Đang lúc đó là Biên tập của tạp chí Văn Nghệ được giao tổ chức lớp học dân chủ 18 ngày của Hội Văn nghệ. Văn nghệ sĩ chỉ trích gay gắt đường lối lãnh đạo văn nghệ của Đảng. Tố Hữu, Nguyễn Đình Thi thừa nhận những sai lầm nghiêm trọng và hứa hẹn sửa chữa. Hoài Thanh viết bài nhận lỗi tả khuynh trong phê bình Trần Dần. Sau đó đến tháng 10 Thường vụ Hội Văn Nghệ Việt Nam ra thông báo nhận sai lầm trong việc phê bình bài thơ *Nhất định thắng*.
 - Tháng 7- 1956 kết thúc CCRĐ.
 - Tháng 9 Hội nghị lần thứ 10 BCH TƯ đánh giá di hại cuộc CCRĐ rất nặng nề, bàn về sửa chữa sai lầm trong CCRĐ, nhấn mạnh việc tăng cường mở rộng tự do dân chủ cho nhân dân. Trường Chinh từ chức Tổng bí thư ĐCSVN. Kỷ luật Hoàng Quốc Việt, Lê Văn Lương, Hồ Viết Thắng... Võ Nguyên Giáp thay mặt Hồ Chí Minh xin lỗi nhân dân về sai lầm trong CCRĐ.
 - Ngày 29- 8 Giai phẩm Mùa thu tập I ra đời với các bài *Phê bình lãnh đạo văn nghệ* của Phan Khôi, *Tình giặc chiêm bao* của Nguyễn Bình, *Tiếng sáo tiền kiếp* của Trần Duy, *Nhật*

ký đêm hè của Huy Phương, *Bức thư gửi một người bạn cũ* của Trần Lê Văn...

- Ngày 15- 9 ra mắt báo Nhân Văn ra số 1 do Phan Khôi làm Chủ nhiệm, Trần Duy làm Thư ký tòa soạn, Nguyễn Hữu Đang, Hoàng Cầm, Lê Đạt làm Biên tập. Có bài Phỏng vấn Nguyễn Mạnh Tường về vấn đề *nỗ lực mở rộng tự do và dân chủ*, *Nhân câu chuyện mấy người tự tử* của Lê Đạt, *Con người Trần Dần* của Hoàng Cầm, *Chống bè phái trong văn nghệ* của Trần Công, tranh minh họa của Nguyễn Sáng.

- Báo Nhân Văn 15 ngày một kỳ ra tiếp số 2 vào ngày 30- 9- 1956 với các bài *Phỏng vấn Đào Duy Anh về mở rộng tự do dân chủ*, *Phấn đấu cho Trần hoa đua nở* của Trần Duy, *Trả lời Nguyễn Chương* và báo *Nhân dân* của Nguyễn Hữu Đang...

- Giai phẩm Mùa thu tập II với các bài *Bệnh sùng bái cá nhân* của Trương Tửu, *Ông bình vôi* của Phan Khôi, *Những người khổng lồ* của Trần Duy, *Chống tham ô lãng phí* của Phùng Quán...

- Tập thơ Cửa Biển xuất bản có các trường ca *Tiếng hát quan họ* của Hoàng Cầm, *Những ngày trên cửa biển* của Văn Cao, *Cách mạng Tháng Tám* của Trần Dần và các bài thơ *Máy*, *Đụng long mạch*, *Cha tôi ...* của Lê Đạt .

- Ngày 8- 10 tái bản Giai phẩm Mùa xuân.

- Ngày 15- 10 Báo Nhân Văn ra số 3. Kỷ niệm ngày Vũ Trọng Phụng mất và các bài *Nỗ lực phát triển tự do dân chủ* của Trần Đức Thảo, *Phỏng vấn bác sĩ Đặng Văn Ngữ về mở rộng tự do và dân chủ...*

- Tướng Nguyễn Sơn người bạn của văn nghệ sĩ kháng chiến Khu Bốn qua đời.

- Ngày 20- 10 báo Trăm Hoa bộ mới do nhà thơ Nguyễn Bính làm Chủ nhiệm kiêm Chủ bút ra số 1, phát hành được 11 số, đến tháng 1- 1957 thì đình bản. Trên báo này có bài *Vì những sai lầm nghiêm trọng cần phải xét lại toàn bộ Giải thưởng văn học 1954- 1955* của chính Nguyễn Bính, bài bênh vực bài thơ *Chiếc lược* của Thụy An sáng tác theo lời kêu gọi của Hồ Chủ tịch mà các báo không nhận đăng, bài *Chúng tôi đề nghị bỏ lệ khai báo trong chính sách quản lý hộ khẩu*, *Thông báo của Hội nghị TƯ 10 về sai lầm trong CCRĐ*, bài *Đề phát triển chế độ ta, phải bảo đảm cho nhân dân được tham gia quản lý kiểm soát tích cực mọi công việc của nhà nước...*

- Ngày 30- 10 Giai Phẩm Mùa Thu tập III với các bài *Văn nghệ và chính trị* của Trương Tửu, *Muốn phát triển học thuật* của Đào Duy Anh và bài của Phan Khôi, Phùng Quán, Chu Ngọc, Nguyễn Mạnh Tường...

- Cũng ngày này Giáo sư Nguyễn Mạnh Tường đọc bài tham luận rất quan trọng *Qua những sai lầm trong cải cách ruộng đất xây dựng quan điểm lãnh đạo* tại cuộc họp của Trung ương Mặt trận Tổ quốc, Hà Nội.

- Tháng 11 nổ ra bạo loạn của giáo dân Thiên chúa giáo tại Quỳnh Lưu Nghệ An.

- Bạo loạn tại Hưng Ga Ri, Chính phủ dân chủ Nagy tuyên bố Hưng Ga Ry trung lập. Liên Xô đưa quân vào Hưng Ga Ry, cuộc tắm máu phong trào dân chủ xảy ra ở Bu đơ pet. Các nhà văn cộng sản có tên tuổi ở Châu Âu Laxness, Sartre, Beauvoir, Vercors... lên tiếng phản đối Liên Xô.

- Tại Sài Gòn, ra đời nhóm văn học Sáng Tạo gồm Mai Thảo, Thanh Tâm Tuyền, Doãn Quốc Sỹ... Nhóm này chủ yếu gồm các nhà văn trẻ từ miền Bắc vào đã làm thành công cuộc cách mạng ngôn ngữ thơ ca hiện đại ở Việt Nam thế kỷ XX.

- Ngày 5- 11 báo Nhân Văn số 4 với bài *Cần chính quy hơn nữa* của Nguyễn Hữu Đang, *Thành thật đấu tranh cho dân chủ* của Trần Duy, *Con ngựa già của chúa Trịnh* của Phùng Cung, *Những ngày báo hiệu mùa xuân* của Văn Cao, *Sự thật về vụ xúc phạm thi sĩ Nguyễn Bính* và báo *Trăm Hoa* của Người Quan sát...

- Cũng ngày này xuất hiện thêm tờ *Sáng Tạo* , báo Điện ảnh- Sân khấu của nhóm Sáng Tạo với Ban biên tập gồm Hoàng Tích Linh, Trần Công, Cao Nhị, Thanh Châu, Năng Mai Hồng, Trúc Lâm, Phan Vũ, Phan Tại, Nguyễn Đình Phúc, Sỹ Ngọc, Phạm Kỳ Nam, Trung Sơn, Vũ Phạm Từ, Anh Tâm, Lửa Mới, Nguyễn Sáng.

- Ngày 10- 11 Tập san Đất mới tập I – Chuyện sinh viên được NXB Minh Đức xuất bản với

bài *Phê bình lãnh đạo sinh viên* của Q.Ngọc và T.Hồng, các bài của Dương Viết Á, Nguyễn Bao, Bùi Quang Đoài, Thúc Hà, Văn Tâm, Lê Tự Gia, Nguyễn Đức Tiều.

- Ngày 20- 11 báo Nhân Văn số 5 với các bài *Hiến pháp Việt Nam năm 1946 và Hiến pháp Trung Hoa bảo đảm tự do dân chủ thế nào?* của Nguyễn Hữu Đang, *Bài học Ba Lan và Hung Ga Ri* của Lê Đạt kí Người Quan Sát...

- Tháng 12- 1956 Ra mắt *Giai Phẩm Mùa Đông* tập I với các bài : *Tư tưởng tự do của văn nghệ sĩ và sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản Bôn- sê- vich* của Trương Tửu, *Nội dung xã hội và hình thức tự do* của Trần Đức Thảo và bài của Trần Dần, Hoàng Cầm, Tử Phác, Sĩ Ngọc, Trúc Lâm, Hữu Loan, Trần Công, Nguyễn Mạnh Tường.

- Ngày 24- 1- 1957 Kỳ họp thứ 6 Quốc hội khóa I thông qua các *Luật về quyền tự do hội họp, Luật về quyền tự do lập hội, Luật quyền tự do báo chí*... Đến kỳ họp thứ 7 tháng 9- 1957 lại thông qua *Luật về quyền tự do xuất bản*... Các luật này một mặt thể hiện tinh thần tự do tư tưởng, văn học nghệ thuật báo chí, thừa nhận tự do báo chí xuất bản tư nhân nhưng mặt khác lại có những điều cấm kỵ để các cơ quan quyền lực dựa vào hành xử với những người muốn mở rộng giới hạn của tự do dân chủ.

- Ngày 15- 12- 1956 báo Nhân Văn số 6 đang in bị đình chỉ. Ngày 18- 12 chỉ thị ngừng phát hành báo Nhân Văn và Giai phẩm cùng các ấn phẩm khác của nhóm NVGP, đóng cửa NXB Minh Đức, tịch thu các số báo cũ, cảnh cáo những người còn lưu giữ và phân phối các báo này. Một chiến dịch báo chí đã được tung ra để hạ uy tín các tờ báo và những người trong nhóm NVGP.

- Cuối tháng 12- 1956 Tập san Tự do diễn đàn do NXB Minh Đức phát hành bị cấm. TDDD có các bài *Qua sai lầm của Cải cách ruộng đất, xây dựng quan điểm lãnh đạo* của Nguyễn Mạnh Tường, *Tại sao quần chúng nhân dân tha thiết với cuộc đấu tranh văn nghệ?* của Nguyễn Hữu Đang, *Nhiệm vụ của văn học không phải là giải thích chính sách* của Phan Ngọc, *Chú bé làm văn* của Trần Dần, *Vài ý nghĩ sau khi đọc bài thơ Động Long Mạch* của Hoàng Cầm, *Sinh hoạt văn hóa* của Trương Tửu- Trần Đức Thảo.

Năm 1957:

- Trong dịp Tết 1957 NXB Minh Đức còn xuất bản cuốn *Sách Tết* coi như tiếp tục của Giai Phẩm với các tác phẩm của Quang Dũng, Trần Lê Văn, Huy Phương, Lê Đại Thanh, Hoàng Tích Linh, Tô Vũ, Tử Phác, Thanh Châu, Hữu Loan, Lưu Quang Thuận, Trần Công, Trần Dần, Hồng Lực, Trần Thịnh, Trúc Lâm, Tạ Hữu Thiện, Lộng Chương, Hoàng Huế, Phan Khôi, Sĩ Ngọc, Cao Nhi, Trần Huyền Trân, Nguyễn Hữu Đang, Nguyễn Khắc Dực, Nguyễn Sáng, Hoàng Cầm.

- Ngày 20 đến 28- 2- 1957 Đại hội văn nghệ toàn quốc lần thứ II tại Hà Nội với gần 500 đại biểu. Trường Chinh sau thất bại của CCRĐ đang muốn tìm một sự kiện để lật lại thế cờ trong Đảng, kêu gọi đấu tranh đập nát luận điệu phản động Nhân Văn Giai phẩm. Thành lập Hội Liên hiệp văn học Nghệ thuật Việt Nam. Trong Ban chấp hành vẫn có một số người tham gia, liên quan NVGP như hai Phó Tổng thư ký Văn Cao, Lương Xuân Nhị... Ở nhiều Hội khác các ông Nguyễn Sáng, Nguyễn Văn Tý, Hoàng Cầm, Hoàng Tích Linh, Nguyễn Văn Tý,... vẫn trúng Ban chấp hành.

- Riêng Hội Nhà văn Việt Nam, nhà văn Tô Hoài làm Tổng thư ký. Hoàng Cầm, Hoàng Tích Linh vẫn trúng BCH. Báo *Văn* cơ quan ngôn luận của Hội Nhà văn ra số I từ 10- 5 do Nguyễn Công Hoan làm Chủ bút, Nguyễn Tuân là Phó Chủ bút, Nguyễn Hồng làm Tổng thư ký tòa soạn. *Nhà xuất bản Hội Nhà văn* cũng được thành lập do Tô Hoài làm Giám đốc, Hoàng Cầm làm Phó Giám đốc.

Như vậy việc đánh NVGP đợt II đã kết thúc nhưng chưa có kết quả khả quan. Tại các Hội VHNT một số người có vai trò tích cực trong NVGP vẫn còn được đồng nghiệp tín nhiệm bầu vào các vị trí cao, bất chấp những tai tiếng họ đã gây ra trên mặt các số Nhân Văn và Giai Phẩm và sức ép từ lời kêu gọi của Trường Chinh. Bản thân Trường Chinh cũng không thể đẩy cao hơn tốc độ cuộc chiến chống NVGP vì ông ta không còn đầy đủ quyền lực như trước nữa. Mặt khác Liên Xô và Trung Quốc sau khi dẹp xong vụ Ba Lan- Hung Ga Ry vẫn

chưa tiến đến đỉnh dao động, chưa dứt khoát tiến công vào những văn nghệ sĩ trí thức bị gọi là phái hữu. Bản thân những người NVGP vẫn còn được sự ủng hộ của lãnh đạo báo Văn , họ vẫn có thể tiếp tục đăng các sáng tác mới trên báo này. Vào tháng 7 tháng 8- 1957 khi tạp chí Học Tập, cơ quan ngôn luận của ĐCSVN lên tiếng phê phán báo Văn, Nguyễn Hồng, Nguyễn Tuân, Tô Hoài còn đứng ra tranh luận bảo vệ quan điểm dân chủ của mình.

- Ảnh hưởng của trào lưu NVGP còn lan sang một tờ báo nhà nước vừa ra đời là tờ bán nguyệt san *Điện Ảnh*, số 1 ra ngày 20- 7- 1957. Trong 10 số đầu báo *Điện Ảnh* vẫn còn phê phán bệnh công thức sơ lược của phim Liên Xô và Trung Quốc để phải kiểm điểm công khai trong số Tết 1958.

- Ngày 27- 9 báo Văn số 21 in bài *Lời mẹ dặn* của Phùng Quán.

- Ngày 15- 11 báo Văn số 28 in bài thơ *Hãy đi mãi* của Trần Dần

- Trong thời gian này tại Trung Quốc, chiến dịch chống phái hữu đã bắt đầu. Một số nhà văn bị phê phán: Trần Xí Hà, Đặng Thác... Nữ nhà văn Đinh Linh người được Giải thưởng văn học Stalin với tiểu thuyết *Mùa xuân trên sông Tang Càn* bị khai trừ khỏi ĐCSQT, sau đó bà bị ngồi tù cho tới năm 1975.

- Trong thời gian này Hồ Chí Minh đi thăm Liên Xô, Mông Cổ, CHDCND Triều Tiên có ghé thăm Bắc Kinh, chứng kiến và có thể học hỏi các kinh nghiệm tổ chức phong trào đánh phái hữu . Việt Nam cử Tố Hữu, Huy Cận và Hà Xuân Trường sang học tập kinh nghiệm, chính sách của Trung Quốc.

- Các chiến dịch chỉnh huấn văn nghệ diễn ra ở Liên Xô, Ba Lan, CHDC Đức.

- Tại Sài Gòn nhóm trí thức *Bách Khoa* của Võ Phiến, Vũ Hạnh, Nguyễn Hiến Lê, Nguyễn Ngu Ý...ra đời.

Năm 1958:

- Ngày 6- 1- 1958 ĐCSVN ra *Nghị quyết 30 về việc chấn chỉnh công tác văn nghệ*. Nghị quyết này là một điển hình cho tình trạng cực đoan về lãnh đạo văn nghệ của ĐCSVN, sau này nó gần như bị loại bỏ không thấy đưa vào các tập văn kiện lãnh đạo văn hóa văn nghệ của Đảng.

- Ngày 10- 1- 1958 báo Văn số 36 in truyện ngắn *Ông Năm Chuột* của Phan Khôi. Đây là số báo Văn làm giọt nước tràn ly. Đến số 37 báo bị đình bản. Từ đây kết thúc thời kỳ phát ngôn công khai của nhóm NVGP. Năm 1958 là năm đen tối của họ, đấu tố, kỷ luật, ngồi tù, cải tạo lao động...

- Từ cuối tháng 1 đến cuối tháng 2- 1958 Lớp học đấu tranh tư tưởng lần thứ 1 tại Thái Hà áp với 272 văn nghệ sĩ đảng viên tham dự.

- Từ 3- 3 đến 14- 4 Lớp học đấu tranh tư tưởng lần 2 cũng tại Thái Hà áp với 304 cán bộ văn hóa văn nghệ tham dự. Trong khi họp thì ngày 10-4 công an Hà Nội bắt giam Nguyễn Hữu Đang, Thụy An, Trần Thiếu Bảo..

Cách tổ chức hai lớp học này là dùng thủ đoạn đấu tố và áp lực tâm lý tập thể, sự vu cáo bịa đặt tội lỗi cho những thành viên nhóm NVGP. Kết quả là không cần điều tra người ta đã có đầy đủ tội trạng của các nhân vật để quyết định bắt họ, kỷ luật họ.

- Ngày 4- 6 Hội nghị Ban chấp hành Hội Liên hiệp VHNTVN họp tổng kết cuộc đấu tranh chống NVGP. Tố Hữu đọc báo cáo *Qua cuộc đấu tranh chống nhóm phá hoại Nhân Văn-Giai Phẩm trên mặt trận văn nghệ* (15). Bản báo cáo này là nhát gươm chính thức kết liễu số phận Nhân Văn Giai Phẩm trên công luận với sự hằn học ghê gớm của một tên đao phủ chứ không phải của một nhà thơ với đồng nghiệp của mình. Ông ta viết: *Đường lối thứ hai, là đường lối văn nghệ của những phần tử phản động mà đại biểu là bọn cầm đầu nhóm phá hoại Nhân Văn Giai Phẩm . Đó là đường lối làm đối trụy văn nghệ sĩ, đường lối đen tối phản cách mạng.*

- Ngày 5- 6 Nghị quyết với chữ ký của 800 văn nghệ sĩ nhưng không có danh sách hoan nghênh kết quả thắng lợi của cuộc đấu tranh chống NVGP.

- Ngày 2- 7 Ban chấp hành mới của Hội Nhà văn Việt Nam bầu Tổng thư kí mới là Nguyễn Đình Thi. Chủ tịch BCH Nguyễn Công Hoan, Phó Chủ tịch Tú Mỡ, Tổng thư ký Tô Hoài chỉ

còn là Ủy viên Ban thường vụ. Phó Tổng thư ký Nguyễn Xuân Sanh, Ủy viên thường vụ Nguyễn Hồng, Tế Hanh, Đoàn Giỏi chỉ còn là Ủy viên BCH. Hoài Thanh được bổ sung vào Ban chấp hành và vào thẳng Ban thường vụ. NXB Hội Nhà văn sáp nhập vào NXB Văn học của Bộ Văn hóa. NXB này cũng bị kết tội đã xuất bản một số tác phẩm bị coi là non yếu về tư tưởng, một số tác phẩm từ trước 1945 thiếu chọn lọc, hoặc xuất bản một số tác phẩm nước ngoài có ý tuyên truyền cho tư tưởng trái với chủ nghĩa hiện thực xã hội chủ nghĩa.

- Ngày 7- 7 Thông báo kỷ luật các văn nghệ sĩ đã tham gia NVGP. Hoàng Cầm bị cảnh cáo, khai trừ khỏi BCH HNV, khai trừ 1 năm khỏi HNV. Cho Hoàng Tích Linh rút khỏi BCH. Phan Khôi, Trương Tửu, Thụy An bị khai trừ vĩnh viễn khỏi HNV. Khai trừ trong thời hạn 3 năm đối với Lê Đạt, Trần Dần. Khai trừ 1 năm khỏi HNV đối với Phùng Quán. Cảnh cáo một số người:

- Hội Mỹ thuật cảnh cáo Sĩ Ngọc, cho Sĩ Ngọc và Nguyễn Sáng rút khỏi BCH. Khai trừ Trần Duy khỏi HMT.

- Hội Nhạc sĩ cho Văn Cao, Nguyễn Văn Tý rút khỏi BCH. Khai trừ 3 năm Tử Phác, Đặng Đình Hưng ra khỏi HNS.

- Tại các đợt học tập chính huấn tại các trường Sư phạm và Tổng hợp Hà Nội các Giáo sư Nguyễn Mạnh Tường, Đào Duy Anh, Trương Tửu, Trần Đức Thảo cũng bị đưa ra cho giáo viên và sinh viên đấu tố, bị miễn nhiệm thôi giảng dạy. Ngoài ra còn nhiều người khác cũng chịu kỷ luật như Cao Xuân Hạo, Phan Ngọc, Cao Xuân Huy, ... Một số sinh viên cũng bị kỷ luật như Bùi Quang Đoài (Thái Vũ), Văn Tâm, Phan Kế Hoành, Hà Thúc Chỉ (Thúc Hà)...

- Một số trí thức là nhân sĩ đã có thái độ ủng hộ NVGP cũng chịu các hình thức đối xử như Dương Đức Hiền, Vũ Đình Hòe, Đỗ Đức Dục, Hoàng Văn Đức, Đặng Văn Ngữ, Nguyễn Tấn Gi Trọng... Ngoài ra tại các địa phương những giáo viên, cán bộ, học sinh có hưởng ứng NVGP mua báo NVGP đều bị xử lý với nhiều hình thức.

- Trong vòng ba đến sáu tháng các VNS đi cải tạo lao động tại các nhà máy, nông trường, hợp tác xã... Một số người phải cư trú lâu dài tại các địa phương như Hoàng Tố Nguyên, Nguyễn Bính, Hải Bằng, Trần Lê Văn, Nguyễn Khắc Dực...

Năm 1959:

- Tiếp tục các đợt lao động cải tạo

- Phan Khôi từ trần ngày 16 tháng Giêng 1959 thọ 73 tuổi.

- Sau khi báo Văn bị đình bản, báo Văn Học ra đời do Nguyễn Đình Thi làm Chủ nhiệm. Báo Văn Học không thuộc Hội Nhà văn quản lí mà do HLHVHNTVN. Hội NVVN bị tước hết cơ quan ngôn luận xuất bản cho tới sau 1975.

- Nhà xuất bản Hội Nhà văn bị sáp nhập vào Nhà xuất bản Văn Học của Bộ Văn hóa.

- Nhất Linh thành lập nhóm *Văn Hóa Ngày Nay* ở Sài Gòn.

- Mao Trạch Đông phát động chiến dịch *Đại nhảy vọt*.

- Pasternak nhà văn xô viết đầu tiên được Giải thưởng văn học Nobel, không được sang Thụy Điển nhận giải.

- Ngày 10- 12- 1959 Tòa án nhân dân Hà Nội khai mạc phiên tòa xử *Vụ án gián điệp hoạt động phá hoại hiện hành*.

- Nội dung bản án kết tội như sau:

Chúng là những tên gián điệp phản cách mạng, phá hoại hiện hành, hoạt động có tổ chức, thực hiện âm mưu của địch, tiến hành những hoạt động chiến tranh tâm lý để hèn nhát, những hoạt động phá hoại thâm độc nhất, để cuối cùng lật đổ chế độ chúng ta ở miền Bắc.

- Kết quả tuyên án như sau:

Nguyễn Hữu Đang 15 năm tù giam, 5 năm quản chế sau khi ra tù.

Lưu Thị Yến tức Thụy An 15 năm tù giam, 5 năm quản chế sau khi ra tù,

Trần Thiếu Bảo tức Minh Đức 10 năm tù giam, 5 năm quản chế sau khi ra tù.

Phan Tội 6 năm tù giam, 3 năm quản chế.

Lê Nguyên Chí 5 năm tù giam, 3 năm quản chế.

Năm 1960:

- Bắt đầu xung đột hai nước lớn trong phe XHCN Liên Xô và Trung Quốc.
- Đại hội ĐCSVN lần thứ III. Lê Duẩn được bầu làm Tổng bí thư. Trường Chinh chỉ còn phụ trách công tác lý luận và Tạp chí Học Tập.

Năm 1961:

- Phùng Cung bị bắt. Lý do: Tiếp tục sáng tác các truyện ngắn có nội dung bất mãn, chống đối, phản động.

Năm 1968:

- Vụ án xét lại chống Đảng. Bắt giam Hoàng Minh Chính, Vũ Đình Huỳnh, Đặng Kim Giang, Trần Minh Việt, Trần Thu, Vũ Thu Hiền, Lê Trọng Nghĩa, Huy Vân... Nhiều văn nghệ sĩ nhất là những người đi học ở Liên Xô về hoặc có quan hệ với Liên Xô bị đưa vào diện phân biệt đối xử.

Năm 1973:

- Thụy An, Nguyễn Hữu Đang ra tù.

- Phùng Cung ra tù.

Năm 1982:

- Hoàng Cầm bị bắt cùng Hoàng Hưng vì việc định đưa tập thơ *Về Kinh Bắc* ra nước ngoài. Hoàng Cầm bị giam 18 tháng, Hoàng Hưng bị giam 39 tháng.

Năm 1986:

- Đại hội ĐCSVN lần thứ VI với đường lối đổi mới, cởi trói cho VHNT.
- Trần Độ được cử làm Trưởng ban Văn hóa văn nghệ trung ương.
- Tổng bí thư Nguyễn Văn Linh gặp gỡ văn nghệ sĩ, trí thức tiêu biểu, với lời phát biểu nổi tiếng: Hãy tự cứu mình trước khi trời cứu. Có một số người đặt vấn đề xem xét lại vụ NVGP.
- Nghị quyết 05 Bộ Chính trị ĐCSVN : *Đổi mới và nâng cao trình độ lãnh đạo, quản lý văn học nghệ thuật và văn hóa, phát huy khả năng sáng tạo, đưa văn học, nghệ thuật và văn hóa phát triển lên một bước mới.*
- Công an và các ban ngành liên quan tiến hành làm chính sách cho các đối tượng NVGP. Tác giả viết báo cáo về tình hình các đối tượng NVGP và đề xuất phương hướng giải quyết chế độ chính sách.
- Phục hồi hội tịch cho Trần Duy, Trần Dần, Hoàng Cầm, Hoàng Tích Linh, Lê Đạt, Phùng Quán. Giải quyết chế độ lương hưu cho Nguyễn Hữu Đang, Phùng Cung.

Năm 1987:

- Hoàng Cầm in tập thơ trở lại đầu tiên *Mưa Thuận Thành*, NXB Văn hóa.
- Phùng Quán in trở lại công khai đầu tiên trên báo Quảng Nam- Đà Nẵng Trường ca *Cây Cà*.

Năm 1988:

- Văn Cao xuất bản tập thơ *Lá*, NXB Tác phẩm mới, với sự ủy nhiệm cho các thi hữu đàn em Nguyễn Trọng Tạo, Nguyễn Thụy Kha, Thanh Thảo tuyển chọn biên tập.
- Nguyễn Hữu Đang được chuyển lên Hà Nội, được cấp nhà.

Năm 1991:

- Tháng 4 , BCH TƯ ĐCSVN ra thông báo về hai vụ án NVGP và Xét lại chống Đảng. Quan điểm của Đảng là không thừa nhận sai lầm, vẫn đánh giá hai vụ án như trước đây.
- Trần Dần xuất hiện trở lại với tập thơ *Bài thơ Việt Bắc*, NXB Hội Nhà văn
- Từ 23-11 đến 10- 12 Hội Nghệ sĩ tạo hình Việt Nam mở *Triển lãm tranh Trần Duy* tại Nhà triển lãm tranh 16 Ngô Quyền Hà Nội.

Năm 1992:

- Lần đầu tiên in Kỷ yếu nhà văn Việt Nam , danh sách có tên Phan Khôi
- Hoàng Cầm xuất bản kịch thơ *Kiều Loan*

Năm 1993:

- Hoàng Cầm xuất bản *Bên kia sông Đuống*, NXB Văn hóa

Năm 1994:

- Lê Đạt xuất bản tác phẩm trở lại đầu tiên *Bóng chữ*, NXB Hội Nhà văn.
- Hoàng Cầm in được tập thơ *Về Kinh Bắc*, NXB Văn Học.
- NXB Văn Học in *Tuyển tập Văn Cao*
- Trần Dần in Tiểu thuyết thơ *Cổng Tỉnh*, NXB Hội Nhà văn.
- Năm 1995:
 - Phùng Cung xuất hiện trở lại lần đầu tiên với tập thơ *Xem Đêm*, NXB Văn hóa – Thông tin.
 - NXB Hội Nhà văn in *Tuyển tập thơ Phùng Quán*.
- Năm 1996: Tặng Giải thưởng Hồ Chí Minh cho Đặng Văn Ngữ, Cao Xuân Huy, Văn Cao, Nguyễn Tư Nghiêm, Bùi Xuân Phái, Nguyễn Sáng.
- Năm 1997:
 - Bắt đầu in lại các tác phẩm cũ trước 1945 của *Phan Khôi*. Đáng chú ý là Lại Nguyên Ân đã sưu tầm và cho xuất bản *Tác phẩm đăng báo hàng năm của Phan Khôi*, các tập 1928, 1929, 1930, 1931...
 - Bắt đầu in một vài tác phẩm mới của Trần Đức Thảo.
- Năm 2000: Trao Giải thưởng Hồ Chí Minh cho Đào Duy Anh, Trần Đức Thảo, Nguyễn Bính, Nguyễn Văn Tý, Nguyễn Sỹ Ngọc, Lộng Chương, Nguyễn Văn Tý.
- Năm 2001- 2002 :
 - NXB hội Nhà văn in *Hoàng Cầm Tác phẩm 3 tập*.
- Năm 2003:
 - NXB Văn hóa- Thông tin xuất bản cuốn *Nguyễn Bách Khoa- Khoa học văn chương*. (NBK là một bút danh của Trương Tửu).
- Năm 2007:
 - Tặng Giải thưởng Nhà nước cho Trần Dần, Hoàng Cầm, Lê Đạt, Phùng Quán, Yên Lan, Phạm Kỳ Nam.
 - NXB Lao Động xuất bản *TRƯƠNG TỬU- Tuyển tập nghiên cứu phê bình 1088 trang khổ 16-24*.
- Năm 2008:
 - Tuyển tập *Trần Dần Thơ* 492 trang khổ 15-23 được NXB Đà Nẵng xuất bản. Gồm tất cả những bài thơ tiêu biểu của ông, kể cả các bài đã in trong báo NV- GP. Cơ quan chức năng can thiệp, bị công luận phản đối, sau xử phạt vi phạm hành chính.
 - Tại *Ngày Thơ Việt Nam* ở Văn Miếu có *Cây Thơ Thanh Tâm Tuyền*.
- Năm 2009:
 - Tuyển tập thơ Lê Đạt *Đường Chữ* 644 trang khổ 16-24 do NXB Hội Nhà văn in. Cũng gồm tất cả các bài thơ đã in và bị cấm trong thời kỳ NVGP.
- Năm 2010:
 - Tháng 4 tại Đại hội cơ sở các Chi hội Điện ảnh lực lượng vũ trang các đại biểu Nguyễn Thành Lập, Lê Thi, Thái Kế Toại lên tiếng đề nghị xem xét tới những nghệ sĩ điện ảnh đã tham gia NVGP như Phạm Kỳ Nam, Phan Vũ, Hồng Lục, Trần Công, Trần Thịnh, Cao Nhị, Vũ Phạm Từ, Năng Mai Hồng...
 - Chuẩn bị cho Đại hội lần thứ VIII Hội Nhà văn Việt Nam tổ chức viết Biên niên sự kiện và Lịch sử Hội bàn đến việc viết về NVGP như thế nào.
 - Trước Đại hội Nhà văn Việt Nam lần thứ VIII BCH khóa VII ra quyết định kết nạp lại nhà văn Trương Tửu. Trước đó, từ Kỷ yếu 1992 nhà văn Phan Khôi đã mặc nhiên có tên trong danh sách hội viên HNVTN. Còn Thụy An chưa được phục hồi hội viên HNVTN.

2- Nhận xét nhân sự

Số người gọi là tham gia NVGP tại Hà Nội do Bộ Công an và Công an Hà Nội quản lí do tác giả thống kê được gồm khoảng 170 người. Số bị xử lí nặng khoảng gần 100 người, còn số bị đưa vào danh sách để phân loại xử lí tính trên toàn miền Bắc ở tất cả các lĩnh vực phải tới hàng ngàn người (16). Bởi vì các ấn phẩm của phong trào NVGP đã được đón nhận nồng nhiệt, được hưởng ứng không chỉ ở Hà Nội, mà xuống đến tận các vùng nông thôn

miền núi. Tác giả ở Tiền Hải Thái Bình có người thầy học là ông Trịnh Hồng Phát con cả của nhà nho Trịnh Đình Rư là sinh viên văn ĐHTH HN do hưởng ứng tập san Đất Mới phải về Tiền Hải dạy cấp II. Tác giả có người cậu thứ hai dạy cấp I thời đó là Tô Nhật Mỹ đã cho đọc báo Văn, cho đến nay tác giả vẫn còn giữ ấn tượng về số báo Văn in truyện Ông Năm Chuột.

Đa số họ là trí thức văn nghệ sĩ có tài năng đã tham gia tích cực trong kháng chiến chống Pháp, nhiều người còn tham gia hoạt động cách mạng từ thời Văn hóa Cứu quốc.

Theo thống kê của tác giả trong số 64 đối tượng chính là văn nghệ sĩ có tên tuổi chỉ riêng trong lĩnh vực VHNT, chưa tính số trí thức bên ngành giáo dục đã có :

- 23 người là hội viên Hội viên Hội Nhà văn
- 4 người là Hội viên Hội Sân khấu
- 6 người sau là Hội viên Hội Điện ảnh
- 12 người là Hội viên Hội Mỹ thuật
- 4 người là hội viên Hội nhạc sĩ

3- Nhận xét nội dung tư tưởng các tác phẩm của nhóm NVGP

Có người nói rằng cách thức tiến hành đánh NVGP mô phỏng lại cách Trung Quốc đấu tố phái hữu. Có thể chính Hồ Chí Minh đã chứng kiến việc này ở Bắc Kinh và Tố Hữu, Huy Cận, Hà Xuân Trường mang các bài học của Trung Quốc về áp dụng ở Việt Nam. Đặc biệt là hình thức chỉnh huấn đấu tố tập thể, tra tấn tinh thần để đối tượng tự nhận tội. Các văn bản phê phán đều mang màu sắc CCRĐ rất rõ với các quan điểm tả khuynh về chính trị, nặng về mặt sát mạt ly, quy kết chụp mũ, thậm chí có chỗ vu khống, bịa đặt trắng trợn. Trong các bài tham luận, phát biểu trích dẫn văn bản thì cắt xén, suy luận xuyên tạc ý nghĩa chủ quan của tác phẩm. Các bản tự kiểm điểm do sức ép nặng nề về tâm lý và để nhanh chóng thoát khỏi các hình thức tra tấn về tinh thần đều nhận tội quá lên, tự xỉ vả mình và đồng nghiệp. Vì thế khi người ta muốn tìm hiểu sự thật trong các văn bản này nên thận trọng và phải đối chiếu với các nguồn thông tin khác.

Kết tội nhóm NVGP có 3 nguồn chính thức như sau:

- Nghị quyết 30 của BCTĐCSVN ngày 6- 1- 1958 về việc chấn chỉnh công tác văn nghệ.
- Báo cáo tổng kết cuộc đấu tranh chống nhóm phá hoại Nhân Văn- Giai Phẩm của Tố Hữu tại Hội nghị Ban chấp hành Hội liên hiệp văn học nghệ thuật Việt Nam ngày 4- 6- 1958.
- Bản án của Tòa án nhân dân Hà Nội ngày 19- 1- 1960 xử vụ gián điệp Nguyễn Hữu Đang, Thụy An.

Dù có cách đánh lạc hướng nhưng cáo trạng đều toát lên tinh thần các đối tượng dùng báo chí, văn nghệ sĩ kích động tư tưởng chống chế độ tức là tinh thần của một vụ án văn học chứ chưa phải là một vụ án hình sự về an ninh quốc gia.

Gác lại một bên, các quy kết, trào lưu tư tưởng NVGP có những gì?

Cốt lõi của NVGP vẫn là vấn đề dân chủ, câu hỏi muôn thưở đối với các xã hội toàn trị. Nhu cầu về một cuộc sống có tự do dân chủ lúc ấy là khát vọng chung cho tất cả các tầng lớp nhân dân miền Bắc, nhưng nó được biểu hiện một cách mãnh liệt ở những trí thức có nhiều ảnh hưởng của tư tưởng dân chủ tự sản, ở những văn nghệ sĩ công thần, nhạy cảm, dũng cảm và lẫm mẫm.

Rõ rệt nhất là ở các lĩnh vực sau:

Về chính trị :

Mấy dòng ra mắt báo Nhân Văn số 1 viết:

Vào lúc Đảng và Chính phủ đang có kế hoạch phát triển văn hóa, cải thiện sinh hoạt xã hội, chúng tôi cho ra tờ báo Nhân Văn để đóng góp một phần nhỏ mọn vào công việc đó.

Vì vậy nên phần ngôn luận chủ yếu của nó được nêu lên là: văn hóa và xã hội.

Ngoài ra, trong nước nay mai sẽ có Đại hội Văn nghệ toàn quốc. Báo Nhân Văn cũng coi trọng việc ấy, dành một phần tờ báo cho việc thảo luận các vấn đề văn nghệ để góp phần

xây dựng Đại hội.

Tóm lại, báo Nhân Văn đứng dưới sự lãnh đạo của Đảng Lao động Việt Nam, theo chủ nghĩa Mác- Lênin với tinh thần thực tiễn, để xúc tiến công cuộc củng cố miền Bắc, thống nhất nước nhà, để dọn đường đi đến thực hiện chủ nghĩa xã hội, theo như ý muốn của Đảng cũng là ý muốn của nhân dân cả nước.

Nguyễn Hữu Đang viết trong bài *Cần phải chính quy hơn nữa*, báo Nhân Văn số 4:

Hòa bình lập lại đã hai năm, dù cuộc đấu tranh thống nhất đất nước có phức tạp, gay go thế nào thì cũng không thể coi miền bắc như ở một hoàn cảnh bất thường để duy trì mãi một nền pháp trị hẫng hoi.

...Do pháp trị thiếu sót mà Cải cách Ruộng đất hỏng to đến thế. Do pháp trị thiếu sót mà quân đội chưa có chế độ binh dịch hợp lý, công an hỏi giáp giá thú đôi vợ chồng ngồi ngắm cảnh trăng lên ở bờ hồ, hộ khẩu rình bên cửa sổ khiến người ta mất ăn mất ngủ, cán bộ thuế tụ tiện vào khám nhà người kinh doanh, ở khu phố có chuyện đuổi nhà lung tung hoặc ép buộc người ở nhà rộng phải nhường một phần cho cán bộ hay cơ quan ở. Do pháp trị thiếu sót mà nhiều cơ quan bóc xem thư của nhân viên và một ngành rất quan trọng nói đòi thông qua những bài báo nói đến mình, làm như một bộ phận của Nhà nước lại có quyền phục hồi chế độ kiểm duyệt mà chính nhà nước đã bãi bỏ. Do pháp trị thiếu sót, người ta đã làm những việc vu cáo và đe dọa chính trị trắng trợn, ngăn cản việc mua đọc báo Nhân Văn, hành hung báo Trăm hoa v.v...

Tưởng đã đến lúc nhân dân phải tích cực bảo vệ chế độ bằng cách tố cáo những hành động phi pháp ở bất cứ trường hợp nào đã có luật lệ rồi.

Về mặt xúc tiến xây dựng ngay một chế độ pháp trị đầy đủ tinh vi, chúng tôi đề nghị:

1- Thi hành Hiến pháp (hoặc là Hiến pháp 1946 sửa đổi cho thích hợp với hoàn cảnh ngày nay, hoặc là Hiến pháp mới sẽ đặt ra), Trên cơ sở Hiến pháp, Quốc hội sẽ biểu quyết các đạo luật thay cho các sắc lệnh và nhiều văn kiện khác.

2- Quốc hội họp đều sáu tháng một kỳ. Không có lý do trong hoàn cảnh hòa bình mà công việc của Quốc hội vẫn khoán trắng cho một Ban thường trực gần như không hoạt động gì.

3-Chấn chỉnh ngành tư pháp, chủ yếu là tăng quyền hành thực sự của Bộ tư pháp.

Trong bài *Hiến pháp Việt Nam năm 1946 và Hiến pháp Trung Hoa bảo đảm tự do dân chủ thế nào?* Ông lại viết:

Hiến pháp 1946 của ta sau khi được Quốc hội thông qua liền bị hoãn thi hành vì tình hình trong nước nghiêm trọng. Nhưng từ sau Hiệp định Giơ ne vơ, tình hình miền Bắc, mặc dầu còn nhiều khó khăn kinh tế và cuộc đấu tranh thực hiện thống nhất gao go phức tạp, cũng phải coi là đã trở lại bình thường rồi. vậy chúng ta có thể đề ra hoặc việc thi hành Hiến pháp 1946 sửa đổi lại, hoặc việc đặt một Hiến pháp mới.

... Ở đây tôi chỉ muốn cả quyết một điều là dù Hiến pháp sẽ được ban bố có nội dung thế nào đi nữa, cái phần bảo đảm tự do dân chủ của nó về căn bản vẫn không thể thay đổi so với Hiến pháp 1946. Vì đó là một điều kiện " không có không được" của một chính thể dân chủ.

...Chúng ta thấy các quyền tự do dân chủ bị hạn chế quá nhiều. Và chúng ta nhiệt liệt hoan nghênh nghị quyết của hội nghị lần thứ 10 của Trung ương Đảng Lao động đã nhấn mạnh sự cần thiết phải mở rộng tự do dân chủ.

...Chuyên chính với địch thì bao nhiêu cũng chưa đủ và từ trước đến nay chúng ta có lúc nào buông lỏng đâu mà phải hô hào? Còn chuyên chính với nhân dân thì cần xét kỹ. Nếu không hậu quả sẽ tai hại lớn. Nguyên nhân sâu xa của những biến cố ở Ba Lan và Hung ga ri là vì thiếu dân chủ, tại sao lại hiểu ra là vì thiếu chuyên chính?

Giáo sư Trần Đức Thảo viết trong bài *Nỗ lực phát triển tự do dân chủ*, báo Nhân Văn số 3 : Sau khi chúng ta đã đánh bại đế quốc và hoàn thành Cải cách Ruộng đất ở miền Bắc, chính bệnh quan liêu, bè phái, sùng bái cá nhân là những di tích của chế độ cũ trong tổ chức mới. Đấu tranh chống những bệnh ấy là nhiệm vụ của nhân dân và đường lối của Đảng, một trọng tâm công tác để đẩy mạnh công cuộc kiến thiết kinh tế và văn hóa, nhanh chóng tiến

lên chủ nghĩa xã hội.

...Trong nhiệm vụ thực hiện phương châm của Đại hội XX của Đảng Cộng sản Liên Xô, đặng hưởng ứng lời kêu gọi của Đảng Cộng sản Việt Nam, hưởng ứng phong trào phát triển tự do dân chủ trong những nước dân chủ nhân dân anh em, người trí thức Việt Nam có phần trách nhiệm quan trọng. Người trí thức hoạt động văn hóa, cần tự do như khí trời để thở. Có tự do mới đẩy mạnh được sáng tác văn nghệ, nghiên cứu khoa học, cải tiến kỹ thuật. Phát triển tự do là nhu cầu thiết thân đồng thời cũng là nhiệm vụ số 1 của người trí thức cũng như của toàn dân.

Trong bài *Nội dung xã hội và hình thức tự do*, Giai phẩm Mùa Đông tập I ông viết cụ thể hơn về nguồn gốc của căn bệnh sai lầm như sau:

...Cơ cấu của bộ máy lãnh đạo có hướng một chiều, rất nặng về tổ chức và phương tiện đã thông, cưỡng bách, mà những ý kiến phê bình của nhân dân hay cấp dưới thì lại hoàn toàn để cho cấp trên quyết định có nên xét đến và thảo luận hay không, cho nên những bệnh quan liêu, bè phái, sùng bái cá nhân trong tổ chức lãnh đạo đã có điều kiện khách quan để phát triển, đẩy mạnh tác phong đàn áp tư tưởng, phớt qua quy tắc dân chủ, biến những ý kiến chủ quan thành lập trường bất di bất dịch. Nhờ những sự kiện ấy mà những phần tử lạc hậu bảo thủ, đã ngăn cản ý kiến của quần chúng, cản trở việc sửa chữa sai lầm, cho đến lúc tác hại lớn quá, cơ sở đã bị tổn thương nặng nề, chính đốn tổ chức ở huyện và tỉnh phát triển theo một thứ chủ nghĩa nông dân lưu manh hóa. Rõ ràng những phần tử quan liêu bè phái đã lấy thành kiến của họ làm đường lối lịch sử, biến những sai lầm của họ thành bánh xe vô tình của lịch sử. Một bộ máy hùng mạnh, xây dựng để diệt kẻ thù, đến lúc không thấy thù thì lại quay về bạn, lấy bạn làm thù mà đập phá bừa bãi.

...Không có lý do gì mà không tin tưởng ở nhân dân, không tin tưởng rằng những thắc mắc đề ra, những ý kiến phê bình căn bản là nhằm phục vụ mục đích chung, lấy kinh nghiệm thực tiễn mà sửa chữa sai lầm, chấn chỉnh tổ chức, cải tiến chính sách. Những ý kiến ấy phát biểu tự do có thể phạm vào địa vị, thành kiến hoặc thói quen của một số người trong tổ chức lãnh đạo, nhưng nhất định đâu không phải là thoát ly lãnh đạo, mà chính là củng cố lãnh đạo.

Về pháp luật :

Luật sư Nguyễn Mạnh Tường qua bài phát biểu rất quan trọng trước Mặt trận Tổ quốc Hà Nội ngày 30- 10- 1956 đã phân tích những sai lầm của chính quyền đi từ sai lầm CCRĐ ở nông thôn sang sai lầm trong chế độ mật dịch ở thị thành,, tất cả nằm trong bản chất thiếu dân chủ. Ông chỉ ra nguồn gốc các sai lầm đó và trình bày những nguyên tắc để sửa sang lại bộ máy pháp luật, chính trị của đất nước (17).

Ông phê phán khẩu hiệu Thà chết 10 người oan còn hơn để sót một địch không những quá tả một cách vô lý mà còn phản lại cách mạng.

Ông nhắc lại những nguyên tắc cơ bản của pháp lý đã không được áp dụng trong CCRĐ:

- Không phạt các tội đã lâu ngày mà bây giờ mới khám phá ra.
- Chỉ một mình phạm nhân chịu trách nhiệm của việc mình làm, không có trách nhiệm chung của vợ con, gia đình.
- Muốn kết án một người phải có bằng cứ xác đáng.
- Thủ tục điều tra xét xử phải đảm bảo quyền lợi của bị tố nhân. Bị tố nhân có quyền nhờ luật sư bào chữa cho mình.

Sở dĩ có sai lầm như vậy vì 3 nguyên nhân:

Quan điểm ta- địch, thù-bạn mơ hồ

Bất chấp pháp luật

Bất chấp chuyên môn.

Nguyễn Mạnh Tường cho rằng lẽ ra Quốc hội là cơ quan lập pháp nhưng lại bị quan niệm rằng đó chỉ có quyền thông qua các chính sách mà thôi.

Ông đề nghị hướng sửa chữa sai lầm là phải xây dựng một chế độ pháp trị chân chính, một chế độ dân chủ thực sự. Ông khẳng định :

Một chế độ dân chủ thực sự trong đó người dân được làm chủ trên đất nước không những trong hiến pháp mà cả trong thực tế nữa.

Lịch sử các phong trào cách mạng trong hơn một thế kỷ nay, chưa bao giờ, chưa ai có thể ngăn cản được một phong trào quần chúng đòi tự do dân chủ.

Về Văn hóa, văn học nghệ thuật :

Đào Duy Anh , Đặng Văn Ngữ trong trả lời phỏng vấn của báo Nhân Văn (18) nhấn mạnh đến việc thực hành dân chủ cho đội ngũ những người nghiên cứu, giảng dạy ở các trường đại học, đội ngũ bác sĩ, trí thức cần được đầu tư phù hợp, cần có quan niệm đúng về vai trò chuyên môn, có phương pháp đánh giá đúng thực chất người trí thức, tránh lãnh đạo thô bạo bằng chính trị. Các ông đòi công tác chuyên môn cơ bản phải do những người chuyên môn phụ trách (19).

Làn sóng phê bình sai lầm trong lãnh đạo văn nghệ vô cùng mạnh mẽ. Những phát súng đầu tiên lại xuất phát từ Phòng văn nghệ Quân đội , nơi quản lý cả một đội ngũ VNS hùng hậu bằng chế độ chính ủy.

Từ tháng 4- 1955 Trần Dần cùng với Đỗ Nhuận, Hoàng Tích Linh, Hoàng Cầm, Tử Phác, Trúc Lâm... gửi Dự thảo đề nghị cho một chính sách văn hóa lên Tổng cục chính trị. Bản Dự thảo yêu cầu để cho văn nghệ sĩ tự do sáng tác, trả lãnh đạo văn nghệ cho văn nghệ sĩ, đòi thành lập một chi hội văn nghệ trực thuộc Hội Văn nghệ không qua Cục tuyên huấn và Tổng cục chính trị, bỏ hệ thống chính trị viên trong các đoàn văn công quân đội, bỏ mọi chế độ quân sự hiện hành trong văn nghệ quân đội. Sau đó là sự kiện Tử Phác, Trần Dần bị bắt giam, Trần Dần dùng dao lam cứa cổ tự tử, viết thư gửi Nguyễn Chí Thanh. Ông Thanh phải ra lệnh thả hai người. Việc bắt giam hai người, Hoàng Cầm chứng kiến Tố Hữu ra lệnh cho Văn Phác: *Bắt nó về, tống giam nó!*

Với bài *Phê bình lãnh đạo văn nghệ* (20) Phan Khôi không ngần ngại phê phán tác phong lãnh đạo văn nghệ quan liêu, hách dịch, bè phái, sùng bái cá nhân của Trường Chinh, Tố Hữu, Hoài Thanh, Nguyễn Đình Thi.

Khan Khôi cho rằng từ khi về Hà Nội trong văn nghệ đã hình thành hai phe *lãnh đạo văn nghệ và quần chúng văn nghệ* mà *Lãnh đạo văn nghệ đã xâm phạm mỗi ngày một hơn vào quyền riêng nghệ thuật của văn nghệ sĩ* đặc biệt là việc ép buộc văn nghệ sĩ một cách nghiệt ngã phải phục vụ đúng đường lối chính trị. Với việc Hồ Chí Minh viết truyện mẫu cho các nhà văn viết theo, ông nhận xét:

Nhược bằng bắt mọi người phải viết theo một lối với mình, thì rồi đến một ngày kia, hàng trăm thứ hoa cúc đều phải nở ra cúc vạn thọ hết.

Ông chất vấn việc Hội Văn nghệ tổ chức phê phán bài thơ *Nhất định thắng* của Trần Dần mang tính ấu trĩ quy chụp, đàn áp.

Phan Khôi được mời tham gia Ban giám khảo Giải thưởng văn học 1954- 1955 để làm vì. Ông tố cáo sự thối nát của Ban Giám khảo, những người như Hoài Thanh, Xuân Diệu, Nguyễn Huy Tưởng có tác phẩm dự thi mà đều ở Ban sơ khảo và Ban chung khảo, đều được giải thưởng mà chất lượng tác phẩm của họ không xứng đáng với giải.

Cùng với Khan Khôi, Trương Tửu cũng quyết liệt phê phán *Bệnh sùng bái cá nhân trong giới lãnh đạo văn nghệ* (21). Xin nói rõ hơn là trong nghị quyết của Hội nghị TƯ 10 tháng 10-1956 cũng nhấn mạnh việc chống sùng bái cá nhân đang rất nặng nề trong đảng, trong đó có việc sùng bái Hồ Chí Minh.

Trương Tửu xác định *bệnh sùng bái cá nhân là một bệnh phổ biến trong giới lãnh đạo văn nghệ...Tôi không nói đó là bệnh của văn nghệ sĩ, vì rằng hôm qua cũng như hôm nay , người văn nghệ sĩ tự trọng không bao giờ thừa nhận sự sùng bái cá nhân. Nghệ thuật là*

sáng tạo, là tự do. Sùng bái cá nhân là phục tùng mù quáng, là nô lệ. Hai thứ đó như nước với lửa, có cái này thì không có cái kia được.

Trương Tửu nêu lên tấm gương không chịu sùng bái cá nhân của Tô Ngọc Vân, Sĩ Ngọc đối với Trường Chinh. Ông quy tội cho số lãnh đạo văn nghệ:

Giống như bọn thầy bùa phong kiến, các nhà lãnh đạo văn nghệ của chúng ta muốn yếm tất cả tâm hồn cứng rắn và tự do cho đến trở thành những hòn đất thò tròn méo mặc đầu tay kê nặn. Những lá bùa của họ chế tạo ra kể cũng đã khá nhiều: mất lập trường, phạm chính sách, phá đoàn kết, phá tổ chức, vô kỷ luật, chống Đảng, địch lợi dụng, có vấn đề, bắt mẫn cá nhân, óc địa vị, v.v... còn gì nữa?

Theo ông chính lãnh đạo đã tạo ra một tình trạng u ám trong văn nghệ:

Một số văn nghệ sĩ non gan...biến thành những tên thư lại văn nghệ xu nịnh trực lợi. Một số khác trốn vào thái độ tiêu cực, chán nản công tác, tâm tư trĩu nặng hờn oán và uất ức. Một số khác nữa cất kín cá tính và nghệ thuật xuống đáy ba lô, yên lặng làm bổn phận một người công dân kháng chiến bằng bút, bằng màu sắc, bằng dây đàn, bằng sân khấu-đánh giặc đã! Còn một số không khuất phục, kịch liệt phê phán tác phong và đường lối lãnh đạo của thường vụ Hội thì bị chụp mũ, bị chèn ép, bị trừ, bị hành hạ, bị gạt sang một bên...

Trương Tửu đề nghị:

Đã đến lúc phải sa thải những nhà lãnh đạo thiếu tư cách mà quần chúng tuyệt đối không tin tưởng nữa để quần chúng văn nghệ tự tay mình điều khiển công việc chuyên môn của mình một cách thực sự dân chủ.

Đã đến lúc phải thanh toán lối đàn áp tự do tư tưởng, khinh miệt quần chúng, mệnh lệnh, độc đoán, bè phái chủ nghĩa do bệnh sùng bái cá nhân đẻ ra, để mở đường cho trăm hoa đua nở, trăm nhà đua nói.

Trương Tửu kêu gọi trả lại sự tự do cho văn nghệ sĩ:

Muốn sáng tạo ra một thế giới độc đáo, văn nghệ sĩ phải có một cái nhìn độc đáo, một nhận thức độc đáo về thực tại, một trí tưởng tượng độc đáo, một lối nói độc đáo. Phải duy trì bảo vệ tính độc đáo ấy không để một sức mạnh bên ngoài nào xâm phạm đến hay làm cho mất đi. Phải tự do nhìn sự thực, tự do xúc cảm, tự do suy nghĩ, tự do tưởng tượng, tự do vận dụng ngôn ngữ nghệ thuật- để có thể phản ánh hiện thực một cách trung thành. Tự do ở đây có nghĩa là: chống lại mọi áp bức tư tưởng, mọi mệnh lệnh, mọi công thức, mọi quyền uy bắt mình nói điều mình không muốn nói, nghĩ điều mình không muốn nghĩ, nhận là đúng điều mình cho là sai, không yêu những cái mà mình ghét, không ca tụng những cái mà mình phản đối. Không có tự do ấy, sự sáng tác của văn nghệ sĩ sẽ giả tạo.

Cũng với tinh thần phê phán các sai lầm của lãnh đạo văn nghệ, đề nghị các giải pháp cho tự do sáng tác còn có các bài của:

Hoàng Huê : *Một bản đề án về Đại hội Văn nghệ lần thứ hai.*

Trần Duy: *Phấn đấu cho trăm hoa đua nở. Thành thật đấu tranh cho tự do dân chủ.*

Góp ý kiến về phần tự do dân chủ trong Nghị quyết T.Ư lần thứ mười.

Chu Ngọc: *Nguyễn Sơn , người đi đầu trong đường lối văn nghệ rộng rãi.*

Sĩ Ngọc: *Làm cho hoa nở bốn mùa.*

Q. Ngọc và T. Hồng: *Phê bình lãnh đạo sinh viên.*

Dương Viết Á: *Những bóng mây đen đã bay qua. Chúng ta hãy giữ lấy ánh sáng mới.*

Văn Tâm: *Những người ấy muốn gì.*

Bùi Quang Đoài: *Chủ nghĩa nhân văn của ông Hoàng Xuân Nhị*

H.L: *Không có lí gì mà không tán thành Trăm hoa đua nở.*

Trần Công: *Chống bè phái trong văn nghệ.*

Trần Công: *Mấy ý kiến về vấn đề lãnh đạo ở Phòng văn nghệ quân đội.*

Người Quan sát: *Một đợt học tập và đấu tranh của giới văn nghệ. Bài học Ba Lan và Hung ga ri.*

Trần Lê Văn: *Chúng ta đã bàn tới những vấn đề gì trong Đại hội?. Cần mở rộng phê bình để đẩy văn nghệ tiến lên.*

Còn một số bài về điện ảnh của Cao Nhị, Vũ Phạm Từ, Phạm Kỳ Nam, Phan Vũ, Chu Ngọc, Trần Công, Nắng Mai Hồng, Trần Thịnh...

Trần Công: *Tiến tới thành lập Hội của những người công tác điện ảnh.*(ST1)

Nắng Mai Hồng: *Cần xét lại quan niệm của những người lãnh đạo nghệ thuật điện ảnh.*(ST 1+2)

Cao Nhị: *Nửa tháng liên hoan phim Liên Xô: Máy bộ phim dở.* (NV 5)

Như vậy sau văn học những phản ứng mạnh mẽ ở trên đã làm nóng diễn đàn điện ảnh. Lúc đó Ban vận động thành lập Hội

Điện ảnh đã hoạt động nhưng mãi đến năm 1970 những người làm điện ảnh mới có hội nghề nghiệp của mình. Có hai lí do :

Thứ nhất các ĐCS theo lí thuyết của Lê nin đề cao điện ảnh là vũ khí số một của nghệ thuật vô sản. Họ luôn luôn nắm chặt vũ khí này cho đến hiện nay cả về chỉ đạo và cả về đầu tư.

Thứ hai là sau NVGP điện ảnh phải hứng chịu tiếp cơn bão thứ hai lớn hơn là Vụ án xét lại. Hầu hết các nghệ sĩ và quản lý điện ảnh đều được đào tạo ở Liên Xô về, nhiều người đã bị coi là có tư tưởng xét lại. Chỉ sau khi giải quyết xong vụ án xét lại 1968 thì đến tháng 1- 1970 Hội Điện Ảnh mới được thành lập.

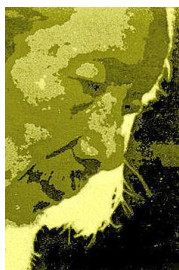
Trên lĩnh vực sáng tác phong trào NVGP còn có các tác phẩm tiêu biểu như sau:

Thụy An: Truyện ngắn *Trường hợp tòng quân của thiếu úy Lâm, Bích xu ra.*

Nguyễn Bính: Thơ *Tĩnh giác chiêm bao.*

Văn Cao: Trường ca *Những người trên cửa biển.* Thơ *Anh có nghe thấy không.*

Hoàng Cầm: Bút kí *Con người Trần Dần*. Trường ca *Tiếng hát quan họ*. Kịch *Tiếng hát*.

Phùng Cung: Truyện ngắn *Con ngựa già của chúa Trịnh*

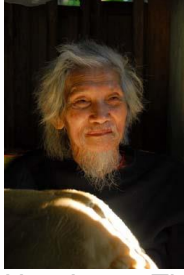
Trần Dần: Trường ca *Nhất định thắng. Hãy đi mãi*.
Trần Duy: Truyện ngắn *Những người không lò*. *Tiếng sáo tiền kiếp*.

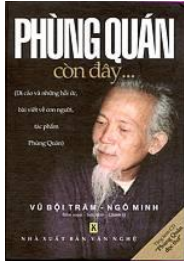
Lê Đạt: Thơ *Nhân câu chuyện mấy người tự tử*. *Cửa hàng Lê Đạt*.
Minh Hoàng: Truyện ngắn *Đồng máy*.

Phan Khôi: Tạp văn *Ông bình vôi*. Truyện ngắn *Ông Năm Chuột*.

Hữu Loan: Thơ *Những thằng nịnh hót*.
Như Mai: Truyện ngắn *Thi sĩ máy*

Phùng Quán: Thơ *Chống tham ô lãng phí. Lời mẹ dặn*.
Trần Lê Văn: Tùy bút *Bức thư gửi một người bạn cũ*.

Vậy đặc điểm của cuộc cách mạng văn học NVGP là gì?

Về nội dung:

Trong lúc đa số văn nghệ sĩ đang băn khoăn không biết viết về cuộc sống hiện tại như thế nào để không trái với yêu cầu tuyên truyền, viết tiếp về kháng chiến thì khó viết, các tác giả NVGP chủ trương sáng tác của mình trực tiếp phản ánh những vấn đề cấp thiết của xã hội với thái độ thẳng thắn, trung thực. Họ cho rằng nếu với thái độ đó văn học sẽ giúp ích nhiều cho nhân dân, cho Đảng, cho nhà nước. Họ không né tránh sự đau khổ của nhân dân, nghèo túng, oan ức trong cải cách ruộng đất, sự bế tắc của người nghệ sĩ. Họ lên án các tội xấu của cán bộ, nạn tham ô lãng phí, trong đó có cán bộ lãnh đạo văn nghệ, chỉ đạo chính trị thô bạo, sùng bái cấp trên, bè phái, áp bức cấp dưới và nhân dân, làm ảnh hưởng đến sáng tạo, đến chất lượng nghệ thuật. Họ góp ý thẳng thắn về các chủ trương chính sách không hợp với lòng dân đang làm tổn thương lòng tin vào chế độ mới. Họ tố cáo với Đảng những kẻ thù mới đó, những con người đang làm hại sự nghiệp của Đảng, khẳng định đây là một cuộc đấu tranh mới đầy quyết liệt:

*Chúng nó còn ở lại
Trong những áo dài đen nham hiểm
Bề cỡ bề chân đeo tội ác cho người
Chúng nó còn ở lại
Trong những tủ sách gia đình
Ở những điều thuốc trên môi những em bé mười lăm
Từng bước chân cô gái
Từng con đường bãi cỏ bóng tối
Mắt quàng thâm còn nhớ mãi đêm*

*Chúng nó còn ở lại
Trong những tuổi bốn mươi
Đang đi vào cuộc sống*

Như nấm mọc trên những thân gỗ mục
Văn Cao- (Anh có nghe thấy không)
Trong những ngày khó khăn chồng chất
Kẻ thù của chúng ta xuất hiện
Những con rồng đất khi đỏ khi xanh
Lẩn trong hàng ngũ

Những con bói cá
Đậu trên những dây buồm
Đang đo mực nước
Những con bạch tuộc
Bao tay chân cố dìm một con người

Đất nước đang lên da lên thịt
Đất nước còn đang nhỏ máu ngày ngày
Ta muốn gói cuộc đời gọn gàng như trái vải
Đã thấy loài sâu nằm tròn trong cuống
Chúng muốn các em nhỏ mới biết đi phải rụng
Mòn mỗi dần sức vỡ đất khai hoang
Làm rỗng những con người lụi dần niềm hy vọng
Héo dần mầm sáng tạo mất phẩm giá con người
Chúng nó ở bên ta trong ta lén lút
Đào rỗng từng kho tiền gạo thuốc men
Tôi đã thấy từng mặt từng tên xấu chuỗi
Tôi sẽ vạch mặt từng tên

Văn Cao- (Trường ca Những người trên cửa biển)

Họ cũng sớm lên án sự can thiệp thô bạo vào đời sống riêng tư con người:

Chế độ ta không cấm họ yêu nhau
Mà sao họ chết?
Người công an đứng ngã tư
đường phố
Chỉ huy
bên trái
bên phải
Xe chạy
Xe dừng
Rất cần cho việc giao thông
Nhưng đem bực công an
máy móc
đặt giữa tim người
Bắt tình cảm ngược xuôi
Theo đúng luật đi đường nhà nước
Có thể gây rất nhiều chua xót
ngoài đời
Lê Đạt- (Nhân câu chuyện mấy người tự tử)

Với ngày nay những câu thơ trên là rất bình thường nhưng vào lúc đó nó bị cắt xén, suy diễn gán ghép kết tội, làm cho những người lãnh đạo cả tin vào đội ngũ thư lại mất bình tĩnh. Cũng như vậy, kể cả câu *Tôi bước đi . Không thấy phố , không thấy nhà. Chỉ thấy mưa sa trên màu cờ đỏ.* đã bị cắt ra khỏi kết cấu của bài thơ dài Nhất định thắng và gán cho ý

nghĩa phản động. Câu thơ này là tâm trạng tác giả lúc cuộc sống khó khăn nhất. Cuối bài thơ lúc miền Bắc vượt qua khó khăn, với tinh thần nhất định thắng tác giả lại thấy :

*Nặng lên đở phở đở cờ
Đỏ cả buồng tim lá phổi.*

Trong nội dung các tác phẩm này, có thể thấy tính chất thật, cuộc sống thật của đời sống nhân dân. Các sáng tác NVGP cũng giống như lời các bài hát của Phạm Duy trong giai đoạn đầu kháng chiến như *Bà mẹ Gio Linh, Nương chiều, Đường về miền Trung...* đầy hơi thở cuộc sống không chung chung như các bài thơ, các nhạc phẩm của các văn nghệ sĩ kháng chiến khác.

Hiện thực mà văn học NVGP biểu hiện rõ ràng trái ngược với thứ hiện thực của văn học kháng chiến, nó là cho văn học trở lại với đời sống nhân dân, làm nên nhựa sống cho người nghệ sĩ.

Về Nghệ thuật:

Các nhà văn NVGP muốn tạo ra sự chuyển biến về hình thức sáng tạo. Trước hết về thể thơ họ tiếp tục mở rộng thể thơ tự do mà trong kháng chiến Nguyễn Đình Thi đã từng bị phê phán nhưng Hoàng Cầm đã thành công rực rỡ với *Bên kia sông Đuống*. Mạnh mẽ hơn họ còn thể nghiệm lối thơ bậc thang của Maiacopski. Mức độ thành công có khác nhau, nhưng ở Trần Dần có lúc đã có thành công, nhất là với *Trường ca Việt Bắc*.

*Đây!
Việt Bắc!
Sông Lô
nước xanh
trông trăng mảnh nguyệt!
Bình Ca
Sương xuống
lạc
con đò!*

Cần thấy ở việc học tập thơ Maia ngoài ý đồ cách tân nghệ thuật, Trần Dần, Lê Đạt còn muốn thơ phải có tính chiến đấu quyết liệt như Maia.

Ở một hướng cách tân khác Văn Cao, Hoàng Cầm, Hữu Loan, Phùng Quán cũng có nhiều thành công.

Về bút pháp, văn xuôi NVGP đã không còn là lối văn tả thực, tường thuật đơn giản. Nó thực sự đã có những ẩn dụ, biểu tượng có ý nghĩa sâu sắc mà trong văn học kháng chiến còn vắng bóng. Các hình tượng nghệ thuật của họ đã tiến tới sự khái quát nghệ thuật, đa nghĩa, mang ẩn dụ tư tưởng. Đó là các truyện ngắn *Tiếng sáo tiền kiếp, Những người khổng lồ* của Trần Duy, *Ông Năm Chuột* của Phan Khôi, *Con ngựa già của Chúa Trịnh* của Phùng Cung, *Em bé làm văn* của Trần Dần, tiểu luận *Ông bình vôi* của Phan Khôi, *Thi sĩ máy* của Như Mai...

Từ các ẩn dụ của NVGP người ta nhận ra thái độ phê phán đường lối lãnh đạo văn nghệ của ĐCSVN, các căn bệnh của bộ máy lãnh đạo văn nghệ, của cán bộ chính trị, bất cập của các chính sách cộng sản trại lính áp dụng vào đời sống thời bình, tinh thần dửng dưng chống cái xấu, cái ác, khát vọng tự do dân chủ và cả sự thất vọng về bi kịch tiền định của thân phận nghệ sĩ.

Trong thời kỳ đấu tranh với NVGP, các đồng nghiệp đã tấn công quyết liệt vào bút pháp của NVGP. Họ kết tội NVGP xỏ xiên *mượn xưa nói nay, mượn thú vật nói người, lấy cũ nói mới...* Sự quy kết này đã được lấy làm chuẩn mực trong một thời gian dài cho phương pháp phê bình gọi là *hiện thực xã hội chủ nghĩa*, tạo ra các vụ phát hiện phê phán nhiều tác phẩm *tiêu cực* trong các thời kỳ tiếp theo đã làm thui chột các ý tưởng thể nghiệm nghệ

thuật, ý tưởng sáng tạo hình thức thể hiện của một thể hệ văn nghệ sĩ trên tất cả các thể loại văn học nghệ thuật văn chương, mỹ thuật, âm nhạc, sân khấu, điện ảnh...

Như vậy các nhà văn NVGP đã có ý thức làm mới một nền văn học đã bị xơ cứng vì chủ trương phục vụ tuyên truyền, vì bị lãnh đạo quan liêu gò ép mệnh lệnh trong 9 năm kháng chiến. Nhìn lại sáng tác của các nhà thơ tiền chiến như Xuân Diệu, Huy Cận, Thế Lữ, Nguyễn Xuân Sanh, Anh Thơ... trong thời kỳ này để nhận thấy họ vẫn còn bế tắc còn chưa viết lại được nhuần nhuyễn.

Vào thời điểm đó trên thế giới cũng bước vào một cuộc cách mạng văn học với sự xuất hiện của các trào lưu hiện đại mới. Ở Sài Gòn, những văn nghệ sĩ trẻ di cư từ Hà Nội vào đã lập nên nhóm văn học Sáng Tạo, nhóm trí thức Bách Khoa đã tạo ra cuộc cách mạng ngôn ngữ thơ ca trừu tượng và văn học hiện sinh. Phải nói rằng ngôn ngữ văn học miền Nam đã đi trước hiện đại hóa so với ngôn ngữ văn học miền Bắc mấy chục năm. Phải chăng đó là hậu quả của việc thủ tiêu cuộc cách mạng văn học của NVGP?

Thành quả của cuộc cách mạng văn học của NVGP tiếc rằng chưa gây được ảnh hưởng rộng lớn trong một thời gian ngắn ngủi. Nó tạo ra sự hoang sợ ở những văn nghệ sĩ bảo thủ quen viết theo chỉ thị cấp trên. Nó đã đặt ra cho nền văn học miền Bắc những tiền đề quan trọng, để lại ảnh hưởng đến nhiều thế hệ văn nghệ sĩ mặc dù ngay sau đó nó bị che phủ trong bóng tối. Những nhà văn chủ chốt của nó vẫn không chịu thoái lui. Họ cố thủ trong lô cốt cá nhân của riêng mình, vật lộn với nghèo túng, đói khát, vẫn tiếp tục thể nghiệm và đã biến ý tưởng thành hiện thực, cuối cùng dù muộn màng đã được ghi nhận là những nhà cách tân thành công thơ hiện đại Việt Nam. Đó là những Trần Dần, Lê Đạt, Hoàng Cầm, Đặng Đình Hưng...

Cũng như các trào lưu dân chủ ở các nước XHCN khác tất cả các tư tưởng sáng tác của NVGP đều bị quy kết ám chỉ, đả kích, là phá hoại phản động. Cũng như Hồ Phong, Đinh Linh, cũng như Tru khơ rai, Paxternac, Xonjênitxin, Lu cat, Owen, Kót slo.. mà sau này đến thời kỳ cải tổ, đổi mới người ta phải trả lại danh dự cho họ.

Tư tưởng của họ phù hợp với các tiêu chí chung về tiến bộ xã hội của nhân loại, của một xã hội văn minh, một xã hội con người được tự do tư tưởng, một nền nghệ thuật được tự do sáng tạo...

4-Tính chất và hình thái hoạt động

Trong các văn bản và phát biểu cá nhân người ta kết tội NVGP là tổ chức phản động, hoạt động gián điệp, nhận tiền và được chỉ đạo của nước ngoài, dùng văn học nghệ thuật hoạt động phản tuyên truyền, kích động quần chúng nổi loạn lật đổ chính quyền.

Về tư tưởng thì ở trên đã trình bày cho chúng ta thấy rõ những đòi hỏi cải cách dân chủ của họ là phù hợp với tiến trình lịch sử. Nếu ĐCSVN đi theo con đường đó thì có thể khủng hoảng đã không thể xảy ra, đất nước không ở tình trạng như hiện nay. Có người lấy việc giải phóng miền Nam để biện minh cho việc đàn áp NVGP là chính đáng. Nhưng sau khi có sự sụp đổ của phe XHCN, sau khi nước Đức thống nhất thì lý do này khó đứng vững.

Về tập thể hàng trăm trí thức, văn nghệ sĩ với nhân thân đã biết ở trên và nhất là đa số là những trí tuệ tài năng hàng đầu ở miền Bắc thì không thể nói rằng họ là một tập thể mù quáng. Bây giờ thì lịch sử đã chứng minh rằng những điều họ dám nói ra lúc đó đã đi trước 30 năm.

Qua các tài liệu và các cuộc phỏng vấn sau này có thể đánh giá như sau:

NVGP không phải là một tổ chức vì thực sự không có một ngọn cờ nào chỉ đạo, điều khiển NVGP. Nó là một xu thế, cùng bùng lên ở nhiều lĩnh vực, được nhiều người hưởng ứng quy tụ xung quanh nhóm sáng tác chính của báo Nhân Văn và tạp chí Giai Phẩm. Theo lời các chủ chốt thì dường như chỉ có hai người là Nguyễn Hữu Đang và Lê Đạt có tính chất thủ lĩnh về tinh thần, còn trong công việc thì thường xuyên họ mâu thuẫn với nhau. Họ không có một nghị quyết, một chương trình hành động cụ thể, một mô hình tổ chức nào. *Theo ông Trần Duy họ luôn luôn trong tình trạng cãi nhau về chủ trương, không ai bảo*

được ai (22).

NVGP không hoạt động gián điệp. Cái tội gọi là hoạt động gián điệp ở đây là sự gán ghép suy diễn buộc tội. Nguyễn Hữu Đang không liên quan gì đến những người Pháp còn ở Hà Nội. Còn Thụy An thì được một cơ quan giao nhiệm vụ nắm ý đồ của mấy người Pháp đối với tình hình Hà Nội lúc đó. Sau đó những lời báo cáo của bà trở thành chứng cứ buộc tội bà hoạt động gián điệp. Họ cũng không có tài liệu bí mật để chuyển giao cho cái gọi là cơ quan tình báo Pháp.

NVGP không nhận tiền của nước ngoài

Có một nguồn giúp đỡ cho tạp chí Giai Phẩm là NXB Minh Đức. Chủ nhân của nó là Trần Thiếu Bảo con một gia đình khá giả ở Thái Bình, trước 1945 có nhà in ở Hà Nội. Ông Bảo có tham gia VHCQ, tản cư về Thái Bình sau tháng 12- 1946 là Ủy viên BCH HVHCQ Khu III, sau tản cư vào vùng tự do Thanh Hóa lại lập Nhà xuất bản Minh Đức có Nguyễn Hữu Đang giúp, xuất bản sách kháng chiến cho đến 1954 thì mang nhà xuất bản này về Hà Nội.

Còn nguồn tài chính cho báo Nhân Văn thì do các cá nhân tự vay góp tiền để làm báo. Ông Trần Duy, Thư ký tòa soạn báo cho biết:

Có người nói rằng tôi nhận tiền của Durand, tôi có nói với mọi người là tôi không biết ông Durand. Hơn nữa nếu nói ông Durand là một nhà trí thức thì người trí thức Pháp không bao giờ làm mật thám đâu. Trí thức Pháp là trí thức Pháp nhiều khi họ còn chống cả mật thám. Tôi không tin ông Durand, một nhà nghiên cứu về mỹ thuật Việt Nam, về cổ học Việt Nam mà lại là mật thám.

Có người lại cho rằng tôi nhận tiền của Ủy Ban Quốc Tế. Tôi bảo tôi không biết Ủy Ban Quốc Tế nằm ở đâu mà tôi nhận tiền. Trong quá trình làm báo tôi không tiếp xúc với một người châu Âu nào cả, một người ngoại quốc nào hết... Nghĩa là Nhân Văn tay trắng không có một đồng xu nào cả, từ khi nó lên là tay trắng, và khi đó thì cũng chẳng có một đồng xu nào trong quỹ cả.(23)

5-Kết luận về bản chất NVGP. Niềm tin của tác giả

Vậy bản chất của NVGP là gì?

NVGP là một đợt bột phát trào lưu tư tưởng dân chủ ở miền Bắc Việt Nam có tiền đề ngay từ khi hình thành nhà nước VNDCCH lưỡng sinh giữa DCTS và toàn trị cộng sản tiến dần đến mô hình kiểu chủ nghĩa Mao, phát sinh trên nhiều lĩnh vực đời sống xã hội nhưng mạnh mẽ nhất là lĩnh vực ngôn luận mà lực lượng hăng hái nhất là trí thức khoa học xã hội và văn nghệ sĩ, tập trung xung quanh hai ấn phẩm là báo Nhân Văn và tạp san Giai Phẩm.

Có lẽ cần phải cho mọi người nghe ý kiến của Ông Nguyễn Hữu Đang trả lời Thụy Khuê ngày tháng 9- 1995 khi bà hỏi thực chất của phong trào Nhân Văn Giai Phẩm là gì :

Thực chất phong trào Nhân Văn Giai Phẩm, nếu đứng về mặt chính trị, thì đó là một cuộc đấu tranh của một số người trí thức, văn nghệ sĩ và một số đảng viên về chính trị nữa, là chống, không phải chống đảng cộng sản đâu, mà là chống cái chủ nghĩa Staline và chống chủ nghĩa Mao Trạch Đông. Sự thâm nhập của chủ nghĩa Staline và chủ nghĩa Mao Trạch Đông đưa đến nhiều hiện tượng- nói là chuyên chính thì chưa đủ- phải nói là cực quyền toàn trị, nó gay gắt ghê lắm... Nó gay gắt ghê lắm!

Tác giả là người đã được đọc lại toàn bộ hồ sơ nghiệp vụ chuyên án NVGP, tiếp xúc với hầu hết thành viên chủ chốt của vụ án, một số văn nghệ sĩ tham gia vào đấu tranh với NVGP, tiếp xúc sớm nhất với các tài liệu nghiên cứu, các bài viết về NVGP từ nước ngoài, tiếp xúc tương đối đầy đủ các bài viết về các nhân vật NVGP ở trong nước từ sau đổi mới. Tác giả tin rằng NVGP không phải là một vụ án gián điệp phản động. Các văn nghệ sĩ trí thức NVGP không có mục đích lật đổ chế độ. Họ chỉ mong muốn ĐCSVN, chính phủ sửa

chữa những sai lầm và xây dựng ngay một nền dân chủ pháp trị, một đời sống tinh thần có tự do tư tưởng, một đời sống văn học nghệ thuật tự do sáng tạo.

Còn vụ án được đem xét xử công khai có thể nói đây là một vụ án xử vì mục đích chính trị chưa đủ chứng cứ cấu thành tội danh hoạt động gián điệp mà động cơ của nó có thể có sự lợi dụng để khuấy lấp tai tiếng và bảo vệ vị trí của chính những người lãnh đạo Đảng đã mắc sai lầm trong CCRĐ.

6-Nhận xét về các biện pháp đấu tranh chống NVGP, những người đấu tranh

Các biện pháp áp dụng để đấu tranh chống NVGP được gọi là biện pháp tổng hợp, là chế độ thông thường đối với các vụ án chính trị có quy mô lớn của các nước XHCN.

Gồm như sau:

-Huy động hầu hết các phương tiện thông tin đại chúng của chính quyền tham gia phê phán. Báo Nhân Dân, Hà Nội Mới, Quân Đội Nhân dân, Tạp chí Học Tập, Tạp chí Văn Nghệ, Đài phát thanh Tiếng nói Việt Nam, Văn Nghệ Quân Đội, Tạp chí Điện Ảnh... Đặc trưng của các cơ quan ngôn luận cộng sản là chỉ cho phép sự phê bình chính thống, không cho phép người bị phê bình được nói lại.

-Huy động các cơ quan quản lý trí thức, văn nghệ sỹ tổ chức các cuộc kiểm thảo, phê bình đấu tố những người tham gia NVGP, sau khi đấu tố đương sự phải viết bản tự thú tội để công khai hóa trên các phương tiện tuyên truyền.

-Sử dụng các biện pháp nghiệp vụ của hệ thống công an.

-Sử dụng các biện pháp quản lý hành chính như khai trừ Đảng, khai trừ BCH khai trừ hội viên các hội VHNT, treo bút không cho xuất bản tác phẩm có thời hạn hoặc vĩnh viễn, cách chức, chuyển công tác, hạ lương, đưa ra khỏi biên chế, bắt buộc cư trú ở những vùng xa Hà Nội, đưa đi cải tạo bằng lao động chân tay ở nông trường, nhà máy, hợp tác xã nông nghiệp...

- Ngoài ra gia đình các đối tượng còn phải chịu sự đối xử khắc nghiệt của các cơ quan quản lý xã hội và toàn xã hội như việc học hành, thi cử, phân công công tác, lấy vợ lấy chồng...

Đáng lẽ có những hình thức kỷ luật chỉ có thời hạn vài ba năm nhưng cuối cùng kéo dài cho tới thời kỳ đổi mới. Các đối tượng hết hạn tù và quản chế đang là công dân bình thường nhưng vẫn bị quản lý như người mất quyền công dân.

Nói chung là cái biện pháp tổng hợp ấy có một mãnh lực vô hình ghê gớm, nó làm tê liệt mòn mỏi sức lực và tinh thần của một bộ phận trí thức tinh hoa trong thời gian dài 30 năm.

Việc đấu tranh đã tạo ra nhiều bi hài kịch cho các trí thức văn nghệ sỹ, tạo ra những vết thương đau đớn giữa thầy và trò (24), giữa những người bạn thân cùng chiến đấu trong một chiến hào ngày hôm qua (25), giữa vợ chồng, cha con, anh em (26), giữa con cháu với chú bác ruột (27). Những vết thương ấy cũng kéo dài suốt ba mươi năm, cá biệt tổn thương còn tới ngày nay.

Trong số các quan hệ làm cho vấn đề NVGP phức tạp lên, nghiêm trọng hơn có thể còn có sự thù ghét cá nhân như quan hệ Trường Chinh- Nguyễn Hữu Đang, quan hệ Tố Hữu- Hữu Loan, Tố Hữu- Phùng Quán, Trần Dần, Hoàng Cầm, Lê Đạt..và các tham vọng cá nhân như đã nói ở phần trên...(28)

Một đảng viên cộng sản châu Âu đã có nhiều năm sống ở Việt Nam trong cả kháng chiến chống Pháp và chống Mỹ đã ví rằng vụ NVGP và vụ án Xét lại sau này là hai cơn bão lớn quét qua bầu trời trí thức Việt Nam.

IV- Hậu Nhân Văn Giai Phẩm

Nhân văn Giai Phẩm tuy bị dập tắt nhưng nó có sức sống bất diệt, cứ âm thầm thao thiết chảy dưới bề mặt của chế độ toàn trị. Những gì tinh túy của nó đã kết tinh lại để rồi đến khi cởi trói các bảo vật ấy lại được sống tiếp cuộc sống công khai giữa xã hội.

1-Thời kỳ 1960- 1986

Trong thời gian dài các tác phẩm của các thành viên chủ chốt NVGP không được in ấn công khai trên mặt sách báo. Họ được trả một chút lương để làm công việc dịch thuật. Các văn bản do họ thực hiện không được mang tên thật. Tranh vẽ mang tên người khác, thơ và truyện nếu phù hợp với đường lối tuyên truyền có thể xuất bản được thì mang tên một người cụ thể khác. Đó là sáng tác thuê, họ chỉ được một phần nhuận bút. Nguyễn Hữu Đang thì được trợ cấp lĩnh qua đơn vị nghiệp vụ công an. Người nào ra khỏi biên chế thì tự kiếm sống. Có như như Tử Phác đã rơi vào hoàn cảnh cực kỳ thê thảm.

Tuy vậy họ vẫn sáng tác, tất nhiên là cảm hứng sáng tác bị thu hẹp và gắn liền với tâm trạng cá nhân. Đáng chú ý nhất là các trường hợp Phùng Cung, Hoàng Cầm, Phùng Quán.

Phùng Cung sinh năm 1928 tại Vĩnh Yên, tham gia kháng chiến chống Pháp, sau hòa bình bố ông bị quy sai địa chủ bị chết trong tù, ông công tác ở Văn phòng Hội Nhà văn. Khi có phong trào NVGP ông cho đăng truyện ngắn *Con ngựa già của Chúa Trịnh* trên báo Nhân Văn số 4. Thời gian này ông bị đình chỉ công tác, kiểm điểm. Tháng 5- 1961 ông bị bắt, bị giam đến đầu 1973 mới được thả ra. Trong các bản thảo của Phùng Cung có khoảng chục truyện ngắn mang nội dung phê phán gay gắt CCRĐ, cuộc sống hiện tại, tha nhân của cán bộ, văn nghệ sĩ... Năm 2003 tuyển tập tác phẩm của ông được xuất bản tại Mỹ gồm tập thơ *Xem Đêm* đã xuất bản trong nước, 10 truyện ngắn và tập thơ *Trắng Ngực* với những bài thơ ông viết trong 12 năm tù đầy. Ông đã mất năm 1997.

Sau thời gian đi cải tạo lao động, Hoàng Cầm trở về Bắc Ninh quê hương ông. Vượt qua những dằn vặt đau đớn di chấn của vụ NVGP ông sống đắm mình vào văn hóa Kinh Bắc cái mạch nguồn đã cho ông làm nên *Bên kia sông Đuống*. Tập thơ liên hoàn *Về Kinh Bắc* có thể nói là một lâu đài thơ ca tráng lệ có không gian văn hóa cổ kính hòa trộn với tâm linh hiện đại, những ẩn ức về thân phận con người cùng với khát vọng sống của nó. *Về Kinh Bắc* là đỉnh cao trong sự nghiệp thơ ca của Hoàng Cầm, tiếc rằng 35 năm sau nó mới được ra mắt bạn đọc, sau khi Hoàng Cầm phải ngồi tù 1 năm rưỡi cùng người bạn thơ Hoàng Hưng ngồi tù 39 tháng vì hệ lụy tập thơ. Trong thời gian 35 năm ấy một vài bài của *Về Kinh Bắc*, đặc biệt là *Lá diêu bông* đã được giới yêu thơ, thanh niên Hà Nội chuyền tay nhau cùng bản nhạc phổ lời bài thơ, tôi biết chính xác có bài của nhạc sĩ Ngọc Thanh, nhạc sĩ Lê Yên, sau này có bài của nhạc sĩ Phạm Duy. Chuyện tình của *Lá diêu bông* cũng như *Quả vườn ôi*, *Cây tam cúc*, *Cỏ Bông thi* chỉ là một phương tiện thể hiện, đặt các bài thơ ấy trong bối cảnh 1958- 1960 mới hiểu được chủ nghĩa nhân văn, ám ảnh thân phận người nghệ sĩ, nổi thất vọng to lớn giữa lý tưởng và cuộc đời của một thế hệ nhà văn... Ông vừa mới mất ngày 6- 5- 2010.

Hành trình tư tưởng của Phùng Quán thực ra đơn giản. Suốt đời ông ca ngợi lý tưởng, kêu gọi người ta chiến đấu cho độc lập dân tộc, cho hạnh phúc của nhân dân. Nhưng tính bộc trực, lòng nhiệt thành khi đăng bài trên NVGP đã làm ông chịu nhiều oan ức. Vừa câu cá trộm ở hồ Tây để sống ông phải viết hàng trăm truyện thiếu nhi, truyện tranh cho các nhà xuất bản với bút danh mới hoặc mượn tên người khác.

Trong nhiều năm ông đã hoàn thành bộ tiểu thuyết 3 tập gần 1000 trang về quãng đời niên thiếu chiến đấu trong đơn vị độ đội do Đàm Quang Trung chỉ huy với tên *Tuổi thơ dữ dội* xuất bản lần đầu ở Huế với bút danh Đào Phương. Tuổi thơ dữ dội được Giải thưởng của Hội Nhà văn năm 1987. Ông đã mất năm 1995.

Văn Cao gần như không công bố thơ của mình trên báo, chỉ chuyên làm bìa sách và vẽ minh họa cho các báo. Bắt đầu đổi mới ông công bố bài thơ dài *Năm buổi sáng không có trong sự thật* trên tạp chí Sông Hương tạo ra sự ngạc nhiên của dư luận. Ông đã mất năm 1995.

Đặng Đình Hưng cũng âm thầm thể nghiệm một thể thơ hiện đại trên chất liệu chính cuộc sống mòn mỏi, tù túng của ông, sau này in thành tập *Ô Mai* và *Bến Lạ*.

Tôi lại đi...

Giữa cái nông hình dáng lưng tôi, một bảng đen trước mặt, một vòng phấn dưới chân, zính zính... những con 8 lộn zọc nhẵn thín nam châm gói trong hạt thóc zống của không biết

... Tôi hề biết
/ kể cả quả mít nút
Tôi đã tìm ở sau cái gương/ cũng không có gì hết
Tôi đã tiếp đau thương những nhỏ nhỏ
thường thường
Đã húp ra đi từng bát những nhạt nhạt
mềm mềm

, và rất ngon

Ông đã mất năm 1990 tại thành phố HCM.

Trần Duy từ bỏ văn chương tuy không phải nghề chính nhưng ông cũng được đánh giá cao với truyện ngắn *Tiếng sáo tiền kiếp* trên Giai phẩm Mùa Thu tập I. Ông chuyên tâm với tranh lụa mà đề tài là các di tích văn hóa lịch sử, các danh thắng và có được một bộ sưu tập có giá trị. Ông được khôi phục Hội viên Hội nghệ sĩ tạo hình năm 1988, mở Triển lãm tranh năm 1991. Gần đây ông lại tái xuất giang hồ với vài truyện ngắn và đoạt ngay giải thưởng truyện hay trong năm của báo Văn Nghệ.

Nguyễn Hữu Đang ra tù từ năm 1973 nhưng bị quản chế kéo dài ở quê ông Vũ Thư Thái Bình. Ông nghiên cứu về triết học Trung Quốc, đặc biệt là Lão Trang, về Lịch sử Đảng cộng sản Liên Xô. Ông có viết, đăng một số bài báo về Hội truyền bá quốc ngữ, về Văn hóa Cứu quốc, về điện ảnh trước 1945 và một vài truyện ngắn. Ông đã mất năm 2007.

Thụy An cũng ra tù từ 1973, an trí tại quê làng Hòa Xá Hà Tây, sau chuyển vào thành phố Hồ Chí Minh sống với con cháu. Có nguồn nói rằng trong thời gian ở tù bà có làm được một số bài thơ nhưng chưa thấy công bố. Con trai của bà là Bùi Thụy Băng ở Ca Na Đa đã công bố cuốn hồi ký về bà. Bà đã mất năm 1989 tại thành phố Hồ Chí Minh. Nói thêm về Thụy An: Bà đã có mặt trong Nhà văn hiện đại của Vũ Ngọc Phan xứng đáng với tư cách là một nhà văn nữ viết tiểu thuyết. Bà còn là một nhà báo có năng lực, dũng cảm đấu tranh cho nữ quyền, từng là Chủ nhiệm báo Đoàn bà mới, Quyền Tổng Giám đốc Việt tấn xã, là hội viên HNVTN khóa I 1957.

Trần Dần là người tỏ ra bền bỉ và dẻo dai kiên trì với đường lối thơ cách tân siêu thực theo một kế hoạch nghiêm túc. Ông có nhiều tập thơ sau này đã in trong *Trần Dần Thơ* năm 2008, tiểu thuyết thơ *Cổng Tỉnh* xuất bản 1994 được Giải thưởng HNVTN năm 1995, tiểu thuyết *Những ngã tư, những cột đèn, Một ngày Cẩm Phả*... Ông đã mất năm 1997.

Lê Đạt sau thời gian dịch sách và đọc sách phương Tây đã tập trung vào cách tân hình thức thơ mà sau đổi mới ông đã in thành tập *Bóng chữ* gây nhiều tranh cãi. Đồng thời ông còn sáng tác truyện ngắn phần lớn mượn đề tài lịch sử hoặc phương Tây. Ông đã mất năm 2008.

Các nhà văn, họa sĩ, nghệ sĩ khác bị xử lý nhẹ hơn vẫn tiếp tục sáng tác và công bố tác phẩm như bộ tứ Nguyễn Tư Nghiêm – Dương Bích Liên- Nguyễn Sáng – Bùi Xuân Phái, Nguyễn Bính, Trần Lê Văn, Huy Phương, Thái Vũ (Bùi Quang Đoài), Phan Vũ, Quang Dũng, Hoàng Tố Nguyên, Yến Lan, Nguyễn Thành Long, Hải Bằng, Nguyễn Văn Tý, Phạm Kỳ Nam, Văn Tâm, Hoàng Yến ...

Có một số người sau NVGP không hoặc hầu như không sáng tác hoặc không công bố tác phẩm cho đến thời kỳ đổi mới như Nguyễn Khắc Dực, Chu Ngọc, Sĩ Ngọc, Lê Đại Thanh, Hữu Loan, Thanh Châu, Hoàng Tích Linh, Trần Công, Trần Thịnh, Hoàng Huế, Thúc Hà, Trương Tửu...

Trong thời gian này có một sự kiện đáng chú ý là ở Hà Nội xuất hiện một nhóm văn nghệ sĩ trẻ lấy tên là nhóm *Văn nghệ chân đất* với tuyên ngôn nêu gương các đàn anh NVGP, đòi tự do sáng tác và thể nghiệm nghệ thuật. Nhóm này chỉ sinh hoạt bí mật, tùy hứng chưa có tổ chức nhưng đến năm 1983 một thành viên là Diệu Tô Minh làm việc ở Đài Phát thanh TNVN vượt biên và công bố trước một tòa án nhân quyền ở Paris bản *Tuyên ngôn của nhóm Văn Nghệ Chân đất*, tài liệu *Một nền thơ ly khai chủ nghĩa xã hội ở Hà Nội*,

trong đó có nhiều người sau này đã trở thành hội viên HNVHN, HNVVN như Lê Huy Quang, Chu Hoạch, Phan Đan, Lương Vĩnh...(29)

2-Thời kỳ 1987 đến nay

Sau khi có Nghị quyết 05 của Bộ Chính trị ĐCSVN *Về đổi mới công tác quản lí văn học nghệ thuật trong tình hình hiện nay* vấn đề NVGP đã được đặt ra ở góc độ xem xét phục hồi hội tịch cho số người bị khai trừ có thời hạn nhưng kéo dài vô thời hạn, đồng thời giải quyết chế độ chính sách như cấp nhà, nâng lương cho một số người. Nguyễn Hữu Đang được tự do đi lại, được bố trí chuyển lên Hà Nội được cấp nhà ở. Tất cả những người tham gia NVGP được công bố tác phẩm nếu như tác phẩm của họ không vi phạm các điều cấm theo quy định. Họ tham gia vào các sinh hoạt văn học nghệ thuật bình thường. Và không thấy trong hoạt động của họ có vấn đề gì phức tạp như thời kỳ NVGP trước đây.

Các ông Văn Cao, Trần Dần, Hoàng Cầm, Lê Đạt, Phùng Quán, Hữu Loan, Lê Đại Thanh, Phùng Cung, Đặng Đình Hưng, Trần Đức Thảo Trần Duy...lần lượt cho in tác phẩm tại các nhà xuất bản trong nước. Có quy mô và bề thế là tuyển tập của các ông Trần Dần, Hoàng Cầm, Lê Đạt, Phùng Quán, Trương Tửu, Phan Khôi...

Giải thưởng Hồ Chí Minh về VHNT đã được trao cho các ông Văn Cao, Nguyễn Văn Tý, Nguyễn Sáng, Nguyễn Tư Nghiêm, Bùi Xuân Phái, Dương Bích Liên, Nguyễn Sĩ Ngọc, Nguyễn Văn Tý, Đào Duy Anh, Trần Đức Thảo, Nguyễn Bính, Lộng Chương, Đặng Văn Ngữ...

Giải thưởng Nhà nước về VHNT đã được trao cho các ông Trần Dần, Hoàng Cầm, Lê Đạt, Phùng Quán, Yến Lan, Phạm Kỳ Nam, Nguyễn Thành Long ... và nhiều ông khác.

Dư luận đòi hỏi ĐCSVN, Nhà nước không nên mập mờ mà phải bày tỏ công khai việc đánh giá lại vụ NVGP cùng những sai lầm trong xử lý vụ án này.

Việc chiêu tuyết cho các nhân vật còn lại vẫn được tiếp tục như đối với Phan Khôi, Trương Tửu, Nguyễn Mạnh Tường, Hữu Loan, Thụy An, Tử Phác, Trần Thiếu Bảo, Phan Tại...

3-Nguồn tư liệu và các kết quả nghiên cứu về NVGP

Đã sinh ra một tập quán kỳ lạ trong giới VHNT và NCKHXH là người ta né tránh NVGP suốt thời gian dài đến 55 năm. Cho đến nay tôi chưa thấy trong nước có bất cứ bài viết có hệ thống hoặc công trình nghiên cứu nào về NVGP đã được công bố. Vì thế tài liệu về các ấn phẩm NVGP bị rơi rụng gần hết. Tài liệu của các cá nhân NVGP thì đã bị tịch thu hoặc đem giao nộp, các gia đình không dám tàng trữ, chỉ các thư viện quốc gia mới được bảo quản và cũng không phục vụ bạn đọc. Chỉ còn trong hồ sơ công an một số ấn phẩm và một số bản thảo thời kỳ NVGP và sau NVGP. Ví dụ khi tác giả đang phụ trách công tác về chuyên đề NVGP đã trao lại cho ông Lê Đạt bản thảo bài *Cửa hàng Lê Đạt*, trao lại cho ông Nguyễn Hữu Đang bức ảnh có ông đứng trên lễ đài Độc Lập cùng Hồ Chủ tịch ngày 2- 9- 1945, trao lại cho Trần Dần bản thảo tiểu thuyết thơ *Cổng Tỉnh*, bản thảo tiểu thuyết *Những ngã tư, những cột đèn...*

Mới đây ông Lại Nguyên Ân đi tìm dấu vết của tờ *Sáng Tạo* cũng cho biết rằng tại Thư viện Quốc gia cũng không tìm thấy 2 số báo hiếm hoi này. Mà nội dung của nó hầu như không được đề cập đến trong các bài nghiên cứu ở nước ngoài.

Vậy có thể một số ấn phẩm NVGP còn nằm rải rác trong một số các nhân, người chơi sách, bán sách cũ từ thời NVGP.

Tại miền Bắc cuốn *Bọn Nhân Văn Giai phẩm trước tòa án dư luận* là tài liệu duy nhất tập hợp các bài tổng kết phê phán chính thống về NVGP. Một số người nghiên cứu do không có tư liệu thường dựa viết theo cuốn này khi phải nói về giai đoạn 1954- 1960. Tiếc rằng hầu hết các bài trong tập sách đều viết theo lối tố khổ CCRĐ, rất thiếu tinh thần khách quan khoa học.

Tại miền Nam, công trình sớm nhất về NVGP là cuốn *Trăm hoa đua nở trên đất Bắc* của Hoàng Văn Chí, một người cháu rể của Phan Khôi. Cuốn này có một bài tổng quan và tuyển tập các bài văn cơ bản của NVGP nhưng trừ ra 4 người quan trọng là Thụy An, Nguyễn Hữu Đang, Trương Tửu, Lê Đạt. Bên cạnh cuốn này một vài tuyển thi ca chung có một số bài của các nhà thơ NVGP. Các sách này trước 1975 lưu hành ở miền Nam, còn sau 1975 thì được coi là sách cấm trong cả nước.

Như vậy trong nước chưa có một cơ quan nghiên cứu nào, một nhà nghiên cứu nào thực sự bắt tay nghiên cứu về NVGP. Hầu như toàn bộ các thế hệ sau không biết mặt mũi các ấn phẩm NVGP là thế nào, người ta chỉ lặp lại các luận điệu chính thống mỗi khi nói về nó.

Gần đây Ngành Điện ảnh đã biên soạn xong và phát hành cuốn *Lịch sử Điện ảnh Việt Nam* tương đối công phu dày hơn 1000 trang, nhưng coi như không có hiện tượng NVGP trong làng điện ảnh thời kỳ 1955- 1958.

Cũng may là trong số các hàng binh châu Âu khi hồi hương có người đã mang được một số ấn phẩm NVGP về Paris. Trong điều kiện đó, ở Đài RFI, BBC một vài nhà nghiên cứu văn học, sử học đã kết hợp các tài liệu này với các cuộc phỏng vấn bằng điện thoại hoặc trực tiếp tại Paris, mới bắt đầu công bố những phác thảo gương mặt NVGP hoặc đánh giá về giai đoạn này.

Cho đến nay đã có các công trình và các tác phẩm của những người tham gia NVGP xuất bản ở nước ngoài như sau:

- *Cent fleurs écloses dans la nuit du Vietnam (Trăm hoa đua nở trong đêm Việt Nam)* của Georges Boudarel xuất bản năm 1991. Trước đó năm 1987 đầu 1988 ông đã viết bài tựa đề *Disidences intellectuelles au Vietnam L áfaire Nhân Văn- Giai Phẩm (Trí thức phản kháng tại Việt Nam, vụ Nhân Văn – Giai Phẩm)* in trên hai số tập san ở Paris *Sudestasie* và *Politique Aujourdhui en Europe*. Boudarel là hàng binh đã tham gia công tác cho kháng chiến chống Pháp, sau hòa bình ông làm biên dịch buổi phát thanh tiếng Pháp ở Đài Tiếng nói Việt Nam đến năm 1966 thì hồi hương. Ông là bạn của nhiều nhân vật NVGP trong quân đội.

- Thụy Khuê ở Paris cuối năm 2004 có bài *Phong trào Nhân Văn Giai Phẩm* và công bố loạt bài phỏng vấn Nguyễn Hữu Đang, Lê Đạt, Hoàng Cầm, Trần Duy. Từ giữa năm 2009 bà công bố từng phần trên website đài RFI như một công trình nghiên cứu tương đối hoàn chỉnh với tựa đề *Tim hiểu Phong trào Nhân Văn Giai Phẩm*. Đặc biệt sau phần nghiên cứu chung bà đã dựng lại chân dung tinh thần NVGP từng cá nhân trí thức văn nghệ sĩ tiêu biểu của phong trào.

- Công trình mới nhất xuất bản năm 2009 tại Berlin *Funfzig Jahre danach: Hundert Blumen in Vietnam 1954- 1960(Năm mươi năm sau: Trăm hoa đua nở ở Việt Nam 1954- 1960)* của nhà nghiên cứu Heinz Schutte giảng dạy tại Khoa Đông Nam Á Đại học Hamburger. Độc đáo của công trình này là tác giả đã khai thác được hồ sơ của Sứ quán Đông Đức tại Hà Nội phản ánh sự kiện NVGP, đồng thời tác giả đã vào Việt Nam nhiều lần và kiểm chứng tư liệu cũng như đánh giá của mình qua rất nhiều nhân vật chính khách, văn nghệ sĩ thời kỳ đó.

- Năm 1992 tại Paris nhà xuất bản Quê mẹ của Võ Văn Ái in cuốn hồi ký bằng tiếng Pháp của Luật sư Nguyễn Mạnh Tường Un *Excommunie (Kẻ bị khai trừ)* với tiểu tựa *Hanoi 1954- 1991: Proces d ún intellectuel (Hà Nội 1954- 1991: Kết án một nhà trí thức)*.

- Năm 2001 Nhà xuất bản Văn Nghệ California Hoa Kỳ xuất bản cuốn nhật kí của Trần Dần tên là *Trần Dần ghi* trích những ghi chép của Trần Dần trong hai thời kỳ CCRĐ và NVGP 1954- 1960. Đặc biệt đây là một cuốn sách thật nhất về NVGP, về cuộc sống thời kỳ này của dân tộc mà người ta không thể tìm thấy các hình ảnh rớm máu ấy trong các tác phẩm tuyên truyền công khai ở miền Bắc.

- Ngoài ra còn có một số cuốn khác đề cập đến NVGP như : Hồi ký *Đêm giữa ban*

ngày của Vũ Thư Hiên do NXB Văn nghệ ở Hoa Kỳ, của Nguyễn Minh Cần, Trần Trung Phụng, Bùi Tín, Hoàng Giang, Kim.N.B. Ninh, Website của Trần Hữu Dũng, Talawas, một số bài viết trong nước, ngoài nước về các nhân vật chủ chốt NVGP và bài viết của chính họ về họ.

- Để hiểu thấu đáo bối cảnh xã hội của phong trào NVGP còn có một số tài liệu lịch sử nước ngoài nghiên cứu về Việt Nam giai đoạn 1945- 1954 đặc biệt là quan hệ giữa chủ nghĩa Mao và cách mạng Việt Nam của Vũ Ngự Chiêu (30), Vũ Tường (31), Trình Ảnh Hồng (32), Davis Mar (33), Huỳnh Kim Khánh, Ninh Kim N. B (34),...

Tuy nhiên do điều kiện thiếu tư liệu và khả năng kiểm chứng, kể cả Schutte, trong các tác phẩm nói trên có một số chi tiết không chính xác. Cũng do động cơ đánh giá chưa thật sự khách quan các tác giả thường nhìn toàn bộ phong trào Nhân Văn Giai Phẩm qua hệ quy chiếu đối kháng với ĐCSVN, với chính quyền Việt Nam. Điều này có thể làm sai lệch nội dung các văn bản và gây mất thiện cảm đối với một thể hệ độc giả trong nước.

- Cũng nên nói thêm ở trong nước đã có người đang tập hợp hồ sơ về NVGP. Đó là nhà nghiên cứu Lại Nguyên Ân. Ông đã công bố một phần sưu tập này trên Talawas và một vài bài viết về các tờ báo Trăm hoa, Sáng Tạo, về Hội Nhà văn Việt Nam trong thời kì này (35).

- Ở các ấn phẩm khác mới xuất bản gần đây, đặc biệt là các tuyển tập của các nhà văn có vai trò nhất định trong thời kì NVGP người ta đã cắt bỏ những bài viết về NVGP, còn trong tuyển tập của các nhà văn NVGP vẫn còn có những trường hợp loại bỏ tác phẩm mặc dù nó không sai trái theo quan điểm hiện nay như của Trương Tửu, Phan Khôi, Trần Duy. Ở một số cuốn hồi kí khi đến giai đoạn này người ta chỉ lướt qua một vài dòng, kể cả hồi kí của Đào Duy Anh, Vũ Đình Hòe, Gia đình Khan Khôi, Vũ Ngọc Phan, Tố Hữu, . Nghĩa là việc nói lại một cách rành mạch về NVGP vẫn còn là một việc cấm kỵ hoặc ít ra là khó nói!

4-Món nợ với lịch sử

Công cuộc đổi mới của đất nước đã đem lại những thay đổi to lớn về tinh thần cho nhân dân và văn nghệ sĩ. Nghị quyết 05 của Bộ chính trị khóa VI với các tiêu chí dân chủ không những đã cho các nhà nghiên cứu và văn nghệ sĩ tư tưởng tự do trong sáng tác mà còn định hình lại những giá trị tinh thần của dân tộc đã bị bỏ qua. Các di sản văn hóa khoa học đóng góp vào hành trình hiện đại hóa ngôn ngữ, tư duy dân tộc của Tự Lực Văn Đoàn, của Trương Vĩnh Ký, Phạm Quỳnh, Nguyễn Văn Vĩnh, Hồ Biểu Chánh, Lan Khai ... đã được xem xét đánh giá lại.

Đáng lí ra những vụ án chính trị trong quá khứ của nước ta sau một thời gian dài đã phải được công khai về tư liệu, minh bạch về kết luận. Nếu ĐCSVN và chính quyền sai lầm thì phải sửa chữa các sai lầm đó như Liên Xô, Nga, các nước Đông Âu và Trung Quốc đã làm. Nhưng tất cả vẫn mù mờ. Những người tham gia đấu tranh và các đối tượng hầu hết đã chết mà những người lãnh đạo hiện nay vẫn im lặng, các nhà nghiên cứu không dám khai thác tài liệu hoặc phỏng vấn các nhân chứng. Hầu hết các bài viết cơ bản của NVGP trước đây bị quy kết là có tư tưởng phản động đều đã được in lại trong các tuyển tập văn học, tuyển tập cá nhân của họ, trên một số trang mạng và báo viết. Họ được ca ngợi, được giải thưởng HCM, GTNN nhưng công khai thì không ai dám nói NVGP là vụ án gì?

Trong lần trả lời phỏng vấn RFI lão họa sỹ Trần Duy nói:

Cái gì trong cuộc đời cũng dở dang, con người mình cũng dở dang, năm nay 90 tuổi rồi, không biết mình đi đúng hay mình đi sai, mình đi đúng thì sống đến 90 tuổi rồi, mà mình đi sai thì đã chết từ 50 tuổi rồi. Bây giờ sống đến 90 tuổi thì cũng không biết con đường đã đi là con đường nào. Ai ghét mình? Ai yêu mình? Mình nên yêu ai, nên ghét ai? Thực tế ra sống đến chừng này tuổi tôi không nghĩ là tôi ghét ai cả, nhưng yêu ai thì cũng rất khó.(36)

Ở bài *Tưởng niệm Phan Khôi* ông viết:

Ông Phan Khôi không còn nữa, nỗi oan khuất của đời ông vẫn chưa có lời giải! Nỗi oan của nàng Đậu Nga trong Kinh dịch nổi tiếng của Trung Quốc đã được minh oan. Nỗi oan của gia đình Nguyễn Trãi – Thị Lộ đã được minh giải. Nguyễn Du chưa đến ba trăm năm sau đã được đồng bào mình thấu hiểu. Riêng nỗi oan của Phan Khôi, cái mà ông quý nhất, gìn giữ nhất là phẩm giá thì đã bị bôi nhọ, bị chà đạp. Ai là người minh giải? Tiếng thờ dài và tiếng chép miệng của ông trong những ngày cuối cùng như còn vọng lại. Sinh thời mỗi lần ông nói đến nỗi oan khuất nào đó của người đời, ông vẫn thường nhắc đến tiếng cóc kêu với trời! Gió mưa là do chuyển hóa Đông- Tây của thời tiết, nhưng vẫn có người tốt bụng tin rằng: Trời mưa là nhờ có cóc kêu. (37)

Còn Phùng Quán sau đổi mới có viết:

*Tôi chết giữa Hồng Hà sóng đỏ
Ba mươi năm sau
Tôi hồi sinh giữa xanh thẳm Hàn giang. (38)*

Trong tư liệu của tác giả có lá thư Trần Dần viết gửi một người lãnh đạo ngay sau chiến thắng 1975. Đó là một cái giọng rất tội nghiệp kiểu Trần Dần, không thể nghĩ là tâm tư của một kẻ phản trắc.

Rồi đám cháy tắt. Đất nước dập tắt cái đám cháy ngoại xâm ấy. Mỹ rút... Tôi hy vọng... vấn đề cuộc đời tôi lại đặt ra, ít nhất cũng với tôi, vợ con, gia đình, ở ngưỡng cửa của Đất nước chiến thắng... Tôi vẫn hy vọng. Tôi còn ít nhiều năm tháng. Còn một phần đời. Một phần đời, một ngày cũng đáng sống. Dù một buổi chiều. Nhất là trong khi ngày ấy, buổi chiều ấy, phần đời ấy dù bé bỏng nhưng nằm ở ngưỡng cửa Khải hoàn môn... Tôi hy vọng. Tôi còn một phần đời. Để sống nó. Để làm việc. Con cái. Sự gây dựng. Sự chuộc lại... Tôi xin sự giúp đỡ. Sự rộng lượng. Ở các anh. Ở tổ chức. (39)

Đáng tiếc là lời kêu cứu của Trần Dần, cũng là nguyện vọng chung của các nạn nhân NVGP đã rơi vào im lặng. Họ phải đợi thêm 12 năm nữa mới có ngọn gió đổi mới.

Trần Dần từ trần tại Hà Nội ngày 17- 1- 1997. Mười năm sau 2007 ông được truy tặng *Giải thưởng Nhà nước về Văn học Nghệ thuật*.

Dù sao Trần Dần, cũng như Hoàng Cầm, Lê Đạt, Phùng Quán còn được may mắn hơn nhiều người khác.

Cần có câu trả lời cho tất cả những người đã làm *Bông hồng nở sớm* (40) cho mùa xuân của đất nước.

V- Phần kết

Trong một xã hội đã kéo dài hơn nửa thế kỷ về sự mê muội dân trí, về sự độc tài về chính trị, sự lừa dối, sự đầu độc để có sự đồng thuận về vụ NVGP và các nhân vật của nó thật khó như đáy bể mò kim... Nhưng trong đêm tối không phải không có những người đã nhìn thấy ánh sáng của chân lý. Sẽ có nhiều người phản đối tôi. Nhưng chẳng lẽ cứ im lặng mãi. Mỗi người chỉ là một góc của thế giới, và người ta bị thôi miên nữa, người ta cả tin. Tôi nghĩ đau khổ nhất của con người là đánh mất lý trí, là không hiểu, không thấy được thế giới thật đang ở bên mình. Họ đã sống và tàn sát đồng loại và tự biện minh bằng một cái mục đích hào huyền vô nhân tính. Vào những năm đầu đổi mới tôi đã viết trong bài thơ *Thế giới đang tồn tại*:

*Bi kịch thay cho những dân tộc chỉ tin vào những thần tượng, những tín điều.
Người ta đã trả giá
Một tuổi thanh xuân, một đời người, một thế hệ, một thiên niên kỷ để hiểu ra cái giản đơn
giữa bao mê cung rắc rối: Con người.*

Cắt thế giới ra từng khúc, từng đoạn ư? Hay để nguyên nó mà trầm tưởng, mà chiêm ngưỡng.

Tôi là một phần không thể chia cắt khỏi thế giới.

Tôi hiểu:

Cần phải đối xử với thế giới như nó đang tồn tại. (41)

Cuộc đời của các nhân vật NVGP cho tôi cảm hứng viết bài thơ *Bông hồng nở sớm*. Bài thơ được in trong Tuyển tập Văn học hiện đại Việt Nam 1945- 1993. NXB VH 1993.

Hai mươi lăm năm qua tôi đã cố gắng hóa thân vào hàng nghìn trang tài liệu, vào hàng trăm con người để hiểu một câu hỏi duy nhất NVGP là cái gì?.

Nay tôi thấy cần phải lên tiếng về sự kiện này. Nếu không thì đã quá chậm trễ, là có tội với vong linh những người đã khuất. Cả những người là NVGP. Cả những người đã vùi dập NVGP vì cuồng tín ngây thơ hoặc nhờ đàn áp NVGP mà tiến thân. Họ có thể cần nói một lời sám hối với các bạn bè đồng nghiệp oan khuất của mình, những người bị mình sát hại *một cách lương thiện* mà vẫn còn bị ám ảnh bởi *nỗi sợ hãi vô hình*, đã nhắm mắt mà vẫn chưa nói được.

Với chức nghiệp éo le của mình, tôi đã cứu được nhiều người, đã giữ bình yên cho nền VHNT nhiều năm nhưng tôi đã trả giá cuộc đời mình cho những nhà văn đã dám đốt mình lên trước vận mệnh của đất nước, của nhân dân.(42)

Tôi không may mắn ân hận, luyến tiếc về việc đã làm.

Chú thích

1-Tố Hữu: *Xây dựng một nền văn nghệ lớn xứng đáng với nhân dân ta thời đại ta*, Nxb Văn học 1973, trang 132-219.

2- Hoàng Tiến: *Nhìn lại vụ án Nhân Văn Giai Phẩm cách đây 40 năm*, tài liệu nghiên cứu 1997.

3- Vũ Tường: *Ngày nay cách mạng Đông Dương phải hiện nguyên hình: Bước ngoặt dẫn đến cuộc đấu tranh giai cấp và nội chiến Việt Nam vào năm 1948*. Journal of Southeast Asian Studies, 40, 3 (10- 2009), 519- 542. Bản dịch tiếng Việt trên Talawas số Mùa Thu chuyên đề *Bao nhiêu chủ nghĩa dân tộc là đủ?*

4- Nhà thơ, sinh năm 1939 quê Hải Phòng, sống ở Hà Nội bị bắt năm 1980 vì đưa tập thơ *Tiếng vọng từ đáy vực* gồm 400 bài vào Sứ quán Anh. Trước đó đã bị bắt và đi tù 2 lần vì tội phản tuyên truyền. Được trả tự do năm 1991, tổng cộng ngồi tù 27 năm, được nhập cư vào Mỹ năm 1995. Tập thơ của ông với có tựa đề *Bản Chúc thư của Một Người Việt Nam – Hoa Địa Ngục* được Văn Bút Quốc Tế tặng Giải thưởng Thơ ca Quốc tế năm 1985. Ông còn có tập truyện *Hỏa Lò* do Tổ hợp xuất bản miền Đông Hoa Kỳ xuất bản năm 2001 và *Tuyển tập thơ Nguyễn Chí Thiện* 700 bài xuất bản năm 2006.

5- Các bài *Tuyên ngôn của nhóm Văn nghệ Chân đất, Họa báo về phong trào ly khai ở Hà Nội, Lá thư của người Hà Nội, Hà Nội một mối buồn dài, 30 năm văn học ly khai ở miền Bắc* in trong tạp chí văn học *Quê Mẹ* của người Việt Hải ngoại ở Paris số 40- 41- 42, 1980.

6- Nam Dao: *Hoàng Cầm (1922 – 2010)*. Talawas tháng 10- 2010

7- Trình Ánh Hồng: *Không chỉ có Moskva: Ảnh hưởng của Trung Quốc ở Đông Âu và Bắc Việt thời kỳ hậu Stalin*. Bản dịch Lê Quỳnh, Talawas. Tham khảo thêm ở *Năm mươi năm sau: Trăm hoa đua nở ở Việt Nam 1954 – 1960* của Heinz Schutte, Berlin 2009.

8- Vũ Tường, Bđd.

9- Trình Ánh Hồng, Bđd.

10- Vũ Tường, Bđd.

11- Hoàng Giang: *La Révolte des Intellectuels au Viêt- Nam en 1956*, The Vietnam Forum 13.

Georges Boudarel, Université de Paris VII: *Intellectual dissidence in the 1950s THE NHÂN-VĂN GIAI- PHẠM AFFAIR*.The Vietnam Forum 13.

- 12- Sau đổi mới tài liệu này đã phát hành công khai trên Bản tin Thông tấn xã Việt Nam. Có thể tham khảo thêm trong *Hồi ký Khơ rút Sốp*, trên mạng.
- 13- Nghị quyết Hội nghị lần thứ 9+10 BCH TƯ ĐCSVN khóa II. Văn kiện Đảng.
- 14- Vũ Tường, Trình Ánh Hồng Bđd.
- 15- Tố Hữu: Sđd.
- 16- Thái Kế Toại: Luận văn tốt nghiệp ĐHAN HN *Về các đối tượng NVGP và giải pháp trong tình hình đổi mới hiện nay*, năm 1987.
- 17- Nguyễn Mạnh Tường: Hồi ký bản tiếng Việt *Kẻ bị mất phép thông công – Hà Nội 1954-1991: Bản án cho một trí thức*. Trên mạng.
- 18- Phòng vấn Đào Duy Anh, Đặng Văn Ngữ với chủ đề *Nỗ lực phát triển tự do dân chủ*, báo Nhân Văn số 2 – 3.
- 19- Đào Duy Anh: *Muốn phát triển học thuật*. Giai phẩm Mùa Thu tập III.
- 20- Phan Khôi: *Phê bình lãnh đạo văn nghệ*, Giai phẩm Mùa Thu tập I.
- 21- Trương Tửu: *Bệnh sùng bái cá nhân trong giới lãnh đạo văn nghệ*, Giai phẩm Mùa Thu tập II.
- 22- Thụy Khuê: *Nói chuyện với họa sĩ Trần Duy*. Website Thụy Khuê.
- 23- Thụy Khuê: Bđd.
- 24- Nguyễn Mạnh Tường có nhắc đến việc bị học trò đầu tổ trong hồi kí *Kẻ bị mất phép thông công...*
- 25- Nguyễn Huệ Chi trong bài viết *Trao đổi cùng Nguyễn Văn Hoàn* trên Talawas về thắc mắc của ông trường hợp *Toàn tập Trần Thanh Mại* không có bài đấu tranh trong thời kì NVGP, cho biết bố ông nhà nghiên cứu Nguyễn Đổng Chi bị ép viết bài phê phán Phan Khôi coi đó là một việc vãn lầy làm xấu hổ, một vết nhơ không gột nổi. Khi chết ông dặn con tìm cơ hội gột rửa giúp mình.
- Tác giả được nghe từ các nhân vật NVGP nhiều chuyện khôi hài về sự quay quắt trá trở của tình bạn văn nghệ sĩ thời NVGP.
- 26- Trong bài trả lời phỏng vấn của Thụy Khuê, Trần Duy cho biết em ruột mình, một sĩ quan quân đội khai lý lịch đổi tên lót truyền thống của dòng họ, không khai tên ông và chỉ nhận là con nuôi bố ông.
- 27- Trong bài phỏng vấn của Thụy Khuê với các ông Hoàng Cầm, Lê Đạt có nhắc trường hợp vợ chồng Vũ Ngọc Phan- Hằng Phương. Hằng Phương gọi Phan Khôi là bác ruột anh mẹ, khi xảy ra NVGP họ viết bài đấu tố Phan Khôi, không dám đi đưa ma Phan Khôi. Một trường hợp nữa là quan hệ Tố Hữu – Phùng Quán, Tố Hữu là anh cùng cha khác mẹ với mẹ Phùng Quán.
- Phan Thao là con Phan Khôi vẫn phải ký tên vào tuyên bố lên án NVGP.
- 28- Trong phỏng vấn của Thụy Khuê với Lê Đạt, Trần Duy.
- 29- Tạp chí Quê Mẹ đã dẫn.
- 30- Vũ Ngự Chiêu: *Hồ Chí Minh nhà ngoại giao 1945- 1946. Chuyến đi cầu viện bí mật năm 1950 của Hồ*. Tạp chí Hợp Lưu
- 31- Vũ Tường, Bđd.
- 32- Trình Ánh Hồng, Bđd.
- 33- David G. Marr: Vietnam 1945 The quest for Power
- 34- Ninh Kim N.B: A World Transformed: The Politics of Culture in Revolutionary Vietnam, 1945- 1965. University of Michigan Press 2002.
- 35- Lại Nguyên Ân có các bài: *Hội Nhà văn Việt Nam: Sự thành lập và hai năm đầu tiên tồn tại (1957- 1958)*. *Đi tìm dấu tích tờ Sáng Tạo (Hà Nội, 1956)*. *Nguyễn Bính và tuần báo Trăm Hoa (1955- 1957)*. *Xuân Diệu trong những năm 1954 – 1958*.
- 36- Trần Duy trả lời phỏng vấn Thụy Khuê.
- 37- Trần Duy: *Tưởng niệm Phan Khôi*. Talawas.
- 38- Trong trường ca Cây Cà báo Đà Nẵng tháng 1- năm 1987. Tên Phùng Quán lần đầu tiên trở lại công khai trên mặt báo.

39- Thái kế Toại: Bđd.
40- Bông hồng nở sớm:
Sau mùa giông bão xác xơ
Hàng cây thu mình trong gió rét
Đón anh về sáng nay
Vườn mẹ nở bông hồng.

Màu đỏ thắm chạm vào nỗi đau của mẹ
Suốt một đời mòn mỏi lo âu
Màu đỏ thắm đánh thức nỗi buồn của đất
Bao năm mặt đất khô cằn

Màu đỏ cháy lên ký ức của anh
Một tình yêu vụt mất hai mươi năm
Bao mộng mơ khao khát âm thầm.

Có ai nói với anh:
Ngày mai thôi bông hồng sẽ chết
Nhưng hề chi
Màu đỏ kiêu sa cứ cháy trong gió rét
Và ở chân trời
Đang thì thầm cơn gió mùa xuân.

1988

41- Tập thơ *Thế giới đang tồn tại*, Nxb Văn học 1994

42- Đó là việc tác giả và nhà văn Ma Văn Kháng bảo vệ cuốn tiểu thuyết *Chúa Trời ngủ gật* của Nguyễn Dậu in ở Nhà xuất bản Lao Động năm 1993 bị cơ quan Tổng công đoàn lao động quyết định nghiền hủy làm bột giấy. Ma Văn Kháng đã viết lại một phần vụ này, nhưng gì có thể viết được công khai nhưng bị kiểm duyệt cắt bỏ một số đoạn trong hồi kí *Năm tháng nhọc nhằn, năm tháng nhớ thương*, NXB Hội Nhà văn xuất bản năm 2009, trang 385-400.

Qua vụ này có thể rút ra vài điều :

Bộ máy văn nghệ Việt Nam và Luật xuất bản Việt Nam đã tạo ra rất nhiều cơ quan cảnh sát văn hóa với tư cách là cơ quan chủ quản của nhà xuất bản. Một khi sức ép trực tiếp với nhà xuất bản của A25 và Ban Tuyên giáo không thành, người ta dùng quyền lực của cơ quan chủ quản ép nhà xuất bản tiêu hủy cuốn sách. Trong trường hợp của *Chúa Trời ngủ gật* Bộ VHTT do nhà thơ Nguyễn Khoa Điềm Thứ trưởng đã có công văn ủng hộ gửi Thủ tướng Phạm Văn Đồng xin vẫn cho sách được xuất bản. Nhưng các phần tử chủ chốt của A25 vẫn gây được sức ép buộc Tổng công đoàn lao động Việt Nam bóp chết cuốn sách.

Làng Mọc Tháng Ba năm Canh Dần